

Oona Savolainen

”SE KOKEMUS, ETTÄ MÄ OON ARVOKAS TÄMMÖISENÄ, KUN MÄ OON”

Luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia
seksuaalikasvatuksen opettamisesta alakoulussa

TIIVISTELMÄ

Oona Savolainen: Luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia seksuaalikasvatuksen opettamisesta
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteen ja kulttuurin tiedekunta, luokanopettaja
Huhtikuu 2025

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkittiin luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia seksuaalikasvatuksen opettamisesta alakoulussa. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, millaisia huomioitavia asioita alakoulun seksuaalikasvatuksen opettamiseen liittyy luokanopettajien näkökulmasta. Lisäksi tutkittiin, millaisia kokemuksia luokanopettajilla on seksuaalikasvatuksen opettamisesta alakoulussa.

Tutkielman teoriaosassa tarkastellaan seksuaalisuuden määritelmää ja kokonaisvaltaisuutta sekä sitä, miten seksuaalisuuden kehitys alkaa jo lapsuudessa. Seksuaalikasvatusta on tarkasteltu seksuaalisuuden kokonaisvaltaisuuden näkökulmasta. Seksuaalikasvatuksen merkitystä kehityksessä on tarkasteltu fyysisistä ja henkisistä näkökulmista, minkä lisäksi on esitetty, kuinka sosiaalinen media, erilaiset lähtökohdat ja omien rajojen asettaminen vaikuttavat seksuaalikasvatuksen merkityksellisyyteen. Lisäksi on esitelty, miten seksuaalikasvatuksen teemat tulevat esiin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ja kansainvälisissä asiakirjoissa.

Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla vapaaehtoisia luokanopettajia, joihin oltiin yhteydessä sosiaalisen median välityksellä. Haastattelu oli luonteeltaan puolistrukturoitu teemahaastattelu, jossa haastateltavia oli seitsemän. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineiston analyysin ja siihen sisältyvän ryhmittelyn pohjalta muodostettiin tutkimuskysymyksille pää- ja alateemat.

Tutkimustuloksissa seksuaalikasvatuksen opettamisessa huomioitavien asioiden pääteemoiksi tulivat haasteet, käytännön toteutus ja opettajan rooli. Luokanopettajien kokemuksia seksuaalikasvatuksen opettamisesta käsiteltiin kolmella pääteemalla: merkityksellisyys, oppilaan oikeus tietoon ja seksuaalikasvatuksen jatkuvuus. Tuloksissa korostui se, että luokanopettajat kokivat seksuaalikasvatuksen tärkeänä osana opetusta ja sen nähtiin olevan luonteeltaan muusta opetuksesta poikkeavaa. Seksuaalisuuden käsittely nähtiin luonnollisena osana alakoulun arkea ja kasvatustilanteita. Oppilaiden ajateltiin olevan seksuaalisuuden aiheiden suhteen valveutuneita ja asiasta kiinnostuneita.

Avainsanat: Seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, luokanopettaja, alakoulu

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Oona Savolainen: Class teachers' views and experiences on teaching sexuality education
Master's thesis
Tampere University
Faculty of Education and Culture, Teacher Education
April 2025

This master's thesis examined the views and experiences of classroom teachers on teaching sexuality education in primary schools. The objective of the thesis was to find out what kind of issues to consider when teaching sexuality education in primary schools from the perspective of classroom teachers. It also examined what kind of experiences class teachers have of teaching sexuality education.

The theoretical part of the study examines the definition and comprehensiveness of sexuality and how the development of sexuality begins in childhood. The importance of sexual education in development has been examined from physical and mental perspectives, and it has also been presented how social media, different starting points and setting one's own boundaries affect the significance of sexual education.

The research data was collected by interviewing volunteer class teachers, who were contacted via social media. The interview was a semi-structured theme interview with seven interviews. The data was analyzed using data-driven content analysis. Based on the analysis of the data and the grouping included in it, main and sub-themes were formed for the research questions.

The main themes of the research results regarding the issues to be considered in teaching sexuality education were the challenges of teaching, teaching in practice and the role of the teacher. The experiences of teachers in teaching sexuality education were discussed under three main themes: meaningfulness, the student's right to get information and the continuity of sexuality education. The results highlighted that class teachers perceived sexuality education as an important part of teaching.

Keywords: Sexuality, sexuality education, sex education, class teacher, elementary school

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
 Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimet ja versiot: [Listaa tähän kaikki tekoälysovellukset ja niiden versiot, joita olet käyttänyt tutkielmaprosessin aikana.]

Käyttötarkoitus: [Kuvaa tähän yksityiskohtaisesti, mihin tarkoitukseen ja miten tekoälyä on sovellettu opinnäytteeseen tutkielmaprosessin aikana.]

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: [Luettele tähän kaikki opinnäytteen vaiheet ja osiot, joissa tekoälyä on tutkielmaprosessin aikana käytetty.]

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	SEKSUAALISUUS	9
3	SEKSUAALIKASVATUS	12
3.1	Seksuaalikasvatuksen merkitys.....	12
3.1.1	<i>Fyysinen terveys</i>	12
3.1.2	<i>Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus</i>	13
3.1.3	<i>Itsetunto ja identiteetti</i>	14
3.1.4	<i>Sosiaalinen media</i>	15
3.1.5	<i>Oppilaiden erilaiset lähtökohdat seksuaalikasvatukseen</i>	16
3.1.6	<i>Turvallisuus ja omat rajat</i>	17
3.2	Seksuaalikasvatus perusopetuksen opetussuunnitelmassa.....	18
3.3	Seksuaalikasvatus kansainvälisissä asiakirjoissa.....	19
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	22
4.2	Aineistonkeruu.....	23
4.3	Aineistoanalyysi.....	25
5	TULOKSET	28
5.1	Seksuaalikasvatuksen opetuksessa huomioitavat asiat.....	28
5.1.1	<i>Haasteet</i>	28
5.1.2	<i>Käytännön toteutus</i>	32
5.1.3	<i>Opettajan rooli</i>	36
5.2	Seksuaalikasvatuksen opettaminen.....	39
5.2.1	<i>Merkityksellisyys</i>	39
5.2.2	<i>Oppilaan oikeus tietoon</i>	42
5.2.3	<i>Jatkuvuus</i>	45
6	POHDINTA	49
6.1	Johtopäätökset.....	49
6.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	52
6.3	Jatkotutkimusehdotukset.....	54
6.4	Lopuksi.....	54
	LÄHTEET	56
	LIITTEET	60
	Liite 1: Haastattelurunko.....	60

TAULUKOT

TAULUKKO 1. SEKSUAALIKASVATUKSEN OPETUKSESSA HUOMIOITAVIEN ASIOIDEN PÄÄ- JA ALATEEMAT	26
TAULUKKO 2. SEKSUAALIKASVATUKSEN OPETTAMISEEN LIITTYVIEN KOKEMUSTEN PÄÄ- JA ALATEEMAT	27

1 JOHDANTO

Seksuaalisuus on luonnollinen osa ihmisen elämän kulkua aina lapsuudesta vanhuuteen. Se muuttuu ja kehittyy läpi koko elämän ja jokaisella on ainutlaatuinen tapa ilmentää sitä. Seksuaalisuuden muuttuminen ja kehittyminen voi aiheuttaa paljon erilaisia tunteita, niin myönteisiä, kielteisiä kuin ristiriitaisiakin. Näiden tunteiden käsittelyn näkökulmasta on tärkeää, että seksuaalisuudesta on saatavilla oikeaa ja ikätasoista tietoa kaiken ikäisille. Suhteellisen nuorena aloitettu seksuaalikasvatus voi toimia ennaltaehkäisevästi ja suojata väärin tietojen omaksumiselta (Maailman terveysjärjestö [WHO], 2014). Seksuaalisuuden teemat kiinnostavat ja pohdituttavat monia lapsia ja nuoria ja mikäli tietoa ei ole muuten saatavilla, on sitä helppo lähteä etsimään esimerkiksi netistä, mikä taas voi altistaa virheellisen tiedon pariin ajautumiseen. Seksuaalikasvatukseen sisältyy myös vastuu siitä, että tarjottu tieto antaa lapsille ja nuorille heidän tarvitsemiaan vastauksia. Seksuaalikasvatus onkin tärkeä osa kasvatustyötä sekä virallisessa muodossa koulun järjestämänä, että epävirallisesti vanhempien tarjoamana. Cacciatoren ja kollegoiden (2019) mukaan kuitenkin sekä kasvatusalan ammattilaiset että vanhemmat tarvitsisivat enemmän tietoa ja osaamista lasten seksuaalikasvatuksesta.

Tutkimuksen aihe kumpuaa omasta kiinnostuksestani seksuaalisuutta, seksuaalikasvatusta ja sen aiheiden opettamista kohtaan. Oma kokemukseni ja käymäni keskustelut viittaavat siihen, että koulumaailmassa eri koulutusasteilla tarjottu seksuaalikasvatus on ollut vähäistä, epätasalaatuista ja tullut usein liian myöhään kehitysvaiheeseen nähden. Tutkin jo kandidaatintutkielmassani seksuaalikasvatukseen liittyviä teemoja. Silloin tutkimukseni käsitteli sitä, miten maisterivaiheen luokanopettajaopiskelijat kokivat opintojensa tarjonnan valmiuksia seksuaalikasvatuksen opettamiseen alakoulussa. Tuolloin tutkimuksen tuloksissa näkyi se, etteivät vastanneet kokeneet saaneensa opinnoistaan juuri minkäänlaisia valmiuksia seksuaalikasvatuksen teemoihin liittyen, vaan aiheita oli saatettu vain sivuta jollain yksittäisellä kurssilla. Tämän

tutkimuksen aihe kumpuaa siis sekä omista henkilökohtaisista kokemuksistani, että kandidaatintutkielmani tuloksista.

Tutkittaessa peruskoulun seksuaalikasvatuksen nykytilaa on saatu selville, etteivät opettajat koe opetussuunnitelman sisältöjen täyttävän esiteini-ikäisten lasten tarpeita (Lehtonen ym., 2024). Toisaalta suomalainen seksuaalikasvatus nähdään muihin Euroopan valtioihin verrattuna laadukkaana (Honkasalo, 2018). Parhaimmillaan seksuaalikasvatus on luonteva osa koulun arkea, eikä rajoitu tiukasti vain tietyille oppitunneille, vaan huomioi oppilaiden kehityksen ja kiinnostuksen kohteet. Laadukas seksuaalikasvatus ei ole siis irrallaan kaikesta muusta opetuksesta ja siihen liittyviä aiheita tulisi lähestyä yhtä luontevasti, kuin mitä tahansa muutakin aihetta.

Tässä tutkimuksessa keskitytään työelämässä olevien luokanopettajien kokemuksiin seksuaalikasvatuksen opettamisesta alakoulussa. Tutkimus tarjoaa tietoa siitä, millaisia asioita seksuaalikasvatuksen opettamisessa tulee huomioida luokanopettajien näkemysten mukaan. Näihin huomioitaviin asioihin on luettu mukaan seksuaalikasvatuksen opettamisessa mahdollisesti ilmenevät haasteet, toimiviksi koetut opetusmenetelmät ja työskentelytavat, sosiaalinen näkökulma sekä muut mahdollista erityishuomiointia vaativat seikat. Lisäksi tutkimuksessa kartoitetaan sitä, millaiseksi luokanopettajat kokevat seksuaalikasvatuksen opettamisen sekä sitä, miten he näkevät luokanopettajan roolin seksuaalikasvattajana. Näitä kokemuksia käsitellään seksuaalikasvatuksen merkityksellisyyden, oppilaan oikeuksien ja seksuaalikasvatuksen jatkuvuuden kautta.

Tämän tutkimuksen toteuttamista ohjaa kaksi tutkimuskysymystä, joista toinen kartoittaa luokanopettajien näkemyksiä ja toinen heidän kokemuksiaan seksuaalikasvatuksesta:

1. Millaisia näkemyksiä luokanopettajilla on seksuaalikasvatuksen opettamisessa huomioitavista asioista?
2. Millaiseksi luokanopettajat kokevat seksuaalikasvatuksen opettamisen alakoulussa?

Näistä tutkimuskysymyksistä ensimmäisellä on haluttu selvittää alakoulun seksuaalikasvatuksen opettamisessa huomioitavia asioita luokanopettajien näkökulmasta. Näkemyksiä opettamisessa huomioitavista asioista on haluttu käsitellä laajasti sekä opetuksen aikaisesta että sitä seuraavasta ja ennakoivasta

näkökulmasta. Toinen tutkimuskysymys on keskittynyt näkemysten sijaan siihen, millaisia käytännön kokemuksia luokanopettajilla on syntynyt seksuaalikasvatusta opetettaessa alakoulussa.

2 SEKSUAALISUUS

Seksuaalisuus on laaja käsite, jonka voi määritellä monella eri tavalla. Se voidaan nähdä monitahoisena ilmiönä, johon sisältyy biologinen sukupuoli, sukupuoli-identiteetti ja sukupuoliroolit (Greydanus & Pratt, 2016). Maailman terveysjärjestö [WHO] on asiakirjassaan *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa* (2010) määritellyt, että ”Ihmisen seksuaalisuus on luonnollinen osa ihmisen kehitystä kussakin elämänvaiheessa ja käsittää fyysisiä, psykologisia ja sosiaalisia tekijöitä”. Seksuaalisuuteen voidaan katsoa kuuluvan monia eri osa-alueita, kuten esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen, lisääntyminen, sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti sekä mielihyvä (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos [THL], 2023). Nämä kaikki osa-alueet puolestaan pitävät sisällään yhä laajemmin erilaisia tekijöitä, jotka luetaan osaksi seksuaalisuutta ja sen ilmaisua. Seksuaalisuutta ei voida siis erottaa yksilön muista ominaisuuksista, vaan se on yhteydessä niin biologisiin, psyykkisiin, sosiaalisiin kuin kulttuurillisiinkin piirteisiin (Halonen & Sassi, 2020).

Yksilön seksuaalisuus alkaa kehittyä jo sikiöaikana ja tämä kehitys jatkuu läpi aikuisiän aina kuolemaan asti (Greydanus & Pratt, 2016). Lapsuuden seksuaalisuudella ei ole kuitenkaan mitään tekemistä esimerkiksi seksin kanssa, vaan se viittaa kykyyn tuntea ja etsiä mielihyvää ja sosiaalista vuorovaikutusta (Halonen & Sassi, 2020). Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan (2019) mukaan lapsilla on oikeus kehittyä omanlaiseen seksuaalisuuteen tuettuna ja omassa tahdissaan ilman häiriöitä. Jotkut voivat kuitenkin pitää lapsuuden ja seksuaalisuuden yhteyttä potentiaalisena uhkana lasten haavoittuvaisuuden tai viattomuuden vuoksi (Robinson & Davies, 2017). Joillain voi olla ajatus siitä, ettei seksuaalisuus terminä ole sopiva lasten kehityksestä puhuttaessa, minkä vuoksi lapsille tarjottua seksuaalikasvatusta voidaan pitää etäisenä tai jopa vastustaa. Varhaislapsuuden seksuaalikasvatukselle onkin kehitetty termi kehotunnekasvatus, jotta siitä saataisiin poistettua miellelyhtymät aikuisuuden seksuaalisuuteen ja näin vähennettyä lapsuuden seksuaalikasvatuksen

vastustusta (Cacciatore ym., 2020). Seksuaalikasvatukseen liittyvät vääristyneet mielleyhtymät ovat siis yksi syy sille, että esimerkiksi varhaiskasvatuksen kontekstissa puhutaan nykyisin seksuaalikasvatuksen sijaan kehotunnekasvatuksesta.

WHO:n (2010) mukaan jo pienet lapset kokevat uteliaisuutta omaa ja muiden kehoja kohtaan, mikä kuuluu osana lapsen haluun saada tietoa. Seksuaalinen uteliaisuus on osa normaalia kehitystä ja useimmat lapset tutkivat seksuaalisuuttaan 13 ikävuoteen mennessä (Greydanus & Pratt, 2016). Vauva- ja taaperoiässä maailmaan tutustutaan eri aistien avulla, kuten asioita koskemalla ja maistamalla, kun taas leikki- ja kouluiässä mukaan tulevat sosiaaliset taidot ja normit, jopa ensimmäiset rakastumisen kokemukset (Halonen & Sassi, 2020). On tärkeää, että rakastumisen tunteita tunteva lapsi kokee, että hänen tunteensa ovat oikeanlaisia ja hyväksyttäviä, sillä tämä vahvistaa lapsen uskoa omaan kelpoisuuteensa (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2019).

Greydanusin ja Prattin (2016) mukaan terve lapsuusiän seksuaalinen kehitys on merkittävässä roolissa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyssä. Tutkitun tiedon mukaisesti monet vanhemmat ja kasvattajat pitävätkin erilaisia lasten suojeluun tähtääviä strategioita relevantteina (Robinson & Davies, 2017). Tällaisten väkivaltaa ennaltaehkäisevien toimenpidesuunnitelmien tulee vahvistaa erilaisia suojaavia tekijöitä ja samalla lieventää riskitekijöitä (Tenhunen, 2019). Lisäksi turvallisuuskasvatus, joka on myös osa kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta, kannustaa lapsia puhumaan vaikeista asioista ja opettaa heille taitoja, joilla voi välttää häirintää ja seksuaaliväkivaltaa tai puolustaa omia rajoja tilanteen vaatiessa (ENOC, 2017). Lapsen turvallisen ja terveen seksuaalisuuden kehityksen suojaaminen ovat näiden tietojen valossa tärkeä osa kasvatustyötä.

Kun aikuiset ymmärtävät, millaiset käytösmallit ovat kehityksen kannalta odotettavissa, voivat he tukea lapsen tervettä seksuaalista kehitystä (Greydanus & Pratt, 2016). Tervettä kehitystä voivat tukea niin vanhemmat, opettajat kuin muutkin lapsen elämän tärkeät aikuiset. Lapsen terveen kehityksen tukemisen ja suojelemisen tulisi olla suunnitelmallista (Cacciatore ym., 2019). Aikaisessa elämänvaiheessa muodostetut kunnioittavat ihmissuhteet ja seksuaalisuuden lukutaito toimivat pohjana lasten terveydelle ja hyvinvoinnille sekä ymmärrykselle

seksuaalisesta toimijuudesta (Robinson & Davies, 2017). Greydanus ja Pratt (2016) esittävät, että vanhempien tehtäviin kuuluu opettaa lapsilleen monia erilaisia taitoja, kuten empatiaa ja itsevarmuutta, jotta nuorilla on perusta terveelle seksuaaliselle kehitykselle.

3 SEKSUAALIKASVATUS

Kuten seksuaalisuus, niin myös seksuaalikasvatus on laaja käsite, josta on monia näkemyksiä. Seksuaalikasvatus alkaa jo varhaislapsuudessa ja sen tavoitteena on tukea ja suojella seksuaalista kehitystä (WHO, 2010). Pienten lasten kohdalla käytetään usein termiä kehotunnekasvatus seksuaalikasvatuksen sijasta (Väestöliitto, n.d.), mutta sen sisällöt ja pyrkimykset ovat seksuaalikasvatusta vastaavia. Seksuaalikasvatuksella pyritään siihen, että oppija oppii ymmärtämään seksuaalisuutta ja sen eri ulottuvuuksia, kuten seksuaalioikeuksia (Bildjuschkin, 2015).

Perinteisesti koulujen seksuaalikasvatus on keskittynyt ihmisen biologiaan, lisääntymiseen ja seksuaalisen aktiivisuuden riskeihin (Robinson & Davies, 2017). Näitä riskejä ovat esimerkiksi seksitaudit ja ei-toivotut raskaudet. Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus kuitenkin myös parantaa kykyä muodostaa suhteita, joissa kunnioitetaan toisen rajoja ja tarpeita, mikä puolestaan ehkäisee hyväksikäyttöä ja väkivaltaa suhteissa (WHO, 2010). Seksuaalikasvatuksella voidaan toisin sanoen ennaltaehkäistä kielteisiä seksuaalisen aktiivisuuden seurauksia, mutta myös tukea myönteistä kehitystä. Perinteisesti seksuaalikasvatuksessa on siis keskitytty seksuaalisuuden toteuttamisen mahdollisiin riskeihin, mutta kokonaisvaltainen lähestymistapa seksuaalikasvatukseen näkee seksuaalisuuden ihmisen voimavarana (WHO, 2010).

3.1 *Seksuaalikasvatuksen merkitys*

3.1.1 *Fyysinen terveys*

Laadukkaalla seksuaalikasvatuksella voidaan vaikuttaa yksilön fyysiseen terveyteen. Alakoulussa seksuaalikasvatuksen teemoja lähestytään usein biologisesta näkökulmasta lisääntymisen sekä murrosiän ja sen tuomien

fyysisten muutosten näkökulmasta (Lehtonen ym., 2024). Kettingin ja kollegoiden (2021) mukaan biologiset näkökulmat seksuaalisuuteen ovat myös yleisimpiä oppikirjoissa käsiteltäviä seksuaalikasvatukseen liittyviä aiheita. Alakoulussa saatava seksuaalikasvatus voi siis keskittyä paljon juuri fyysisen terveyden näkökulmaan.

Seksuaalikasvatuksesta puhuttaessa monille tulee yhä ensimmäisenä mieleen seksitautien ja ei-toivottujen raskauksien ehkäiseminen. Nämä ovat edelleen tärkeä osa seksuaalikasvatusta, mutta siitä huolimatta seksitautien esiintyvyys on jatkanut Suomessa kasvuaan. Etenkin tippuritartuntojen määrä on noussut, 509 tapauksesta 1329 tapaukseen vuosien 2021 ja 2023 välillä. (THL, 2024a). Tämän lisäksi myös klamydia- ja kuppataartuntojen määrät ovat jatkaneet nousuaan (THL, 2024a). Jotkut seksitaudit, kuten Suomen yleisin seksitauti klamydia, ovat hoidettavissa, mutta se ei tarkoita, etteikö niihin tulisi suhtautua vakavasti. Nuorten on tärkeää saada kattavasti tietoa siitä, miten seksitaudeilta voidaan suojautua, missä yhteyksissä ne tarttuvat ja millaista niiden oireilu voi olla. Tämän lisäksi nuorilla tulee olla tieto siitä, miten seksitautitesteihin hakeudutaan.

Raskauden ehkäisy on yksi seksuaalikasvatuksen merkityksistä fyysiselle terveydelle. Raskauden keskeytyksien määrä on Suomessa vähentynyt 2000-luvulla etenkin alle 20-vuotiaiden keskuudessa (THL, 2024b). Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen on havaittu korreloivan positiivisesti nuorten kondomin ja suuseksisuojausten käytön kanssa ja negatiivisesti nuorten hedelmällisyysluvun kanssa (Ketting ym., 2021). Tämän perusteella seksuaalikasvatuksella voidaan siis lisätä ehkäisyn käyttöä ja vähentää ei-toivottuja raskauksia. Suomessa nuorten raskaudenkeskeytyksien määrän kasvuun reagointiinkin aikanaan poistamalla jälkiehkäisyn reseptipakko ja tekemällä seksuaalikasvatuksesta koulun opetussuunnitelman pakollinen osa (THL, 2024b). Pakollisen terveystieteiden opetuksen katsotaan laskeneen teini-ikäisten raskaudenkeskeytysten määrää Suomen lisäksi myös kansainvälisesti (ENOC, 2017).

3.1.2 Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus

Tärkeimmät kriteerit kokonaisvaltaiselle seksuaalikasvatukselle ovat sen tietojen tieteellinen paikkansapitävyys ja sen sopeuttaminen oppilaiden ikätasoon ja

kehitysvaiheeseen sopiviksi (Ketting ym., 2021). WHO on puolestaan eurooppalaisia seksuaalikasvatuksen standardeja koskevassa julkaisussaan kuvailut kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen luonnetta seuraavasti:

Kokonaisvaltaisessa seksuaalikasvatuksessa lapsille ja nuorille annetaan puolueetonta, tieteellisesti paikkansapitävää tietoa seksuaalisuuden kaikista näkökohdista ja heitä autetaan kehittämään taitoja, joiden turvin he voivat toimia näiden tietojen pohjalta. Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus auttaa osaltaan kehittämään vastuullista ja ennakkoluulotonta suhtautumistapaa ja rakentamaan oikeudenmukaisia yhteiskuntia. (WHO, 2010).

WHO:n mukaan seksuaalikasvatuksen tulee siis olla kattavaa ja sen sisältämän tiedon tieteeseen pohjautuvaa. Lisäksi seksuaalikasvatuksella katsotaan olevan oikeudenmukaisuutta edistäviä ja ennakkoluuloja vähentäviä hyötyjä. Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan (2019) mukaan seksuaalisuus voikin kokonaisvaltaisuudellaan tarjota ihmisille monia erilaisia asioita, kuten läheisyyttä, turvallisuutta, mielihyvää ja hyvinvointia.

Yksi osa laadukasta kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta on tarjota saavutettavia terveystalveluita ja henkilökohtaista neuvontaa myös lapsille (ENOC, 2017). Koulun henkilökunta voi toimia tässä mahdollistajana tarjoamalla oppilaalle riittävästi tietoja ja taitoja, sekä ohjaamalla tätä hakeutumaan tarvitsemiensa palveluiden pariin ja oppilaan iän mukaan olemalla yhteydessä tämän vanhempiin.

3.1.3 Itsetunto ja identiteetti

Seksuaalikasvatuksella voidaan fyysisen terveyden ja biologisten näkökulmien lisäksi vaikuttaa myös yksilön henkiseen hyvinvointiin ja kehitykseen. Lapsuuden aikana yksilö tutustuu paremmin omaan kehoonsa ja tunteisiinsa kehittäen samalla itsetuntoaan ja kehonkuvaansa (Cacciatore ym., 2020). Halosen ja Sassin (2020) mukaan ihmisen seksuaalisuus on myös yksi osa tämän identiteettiä. Identiteetin kehittymisen ja tasavertaisten ihmissuhteiden muodostumisen kannalta nuoruusiän seksuaalinen kehitys on tärkeässä asemassa (Greydanus & Pratt, 2016), vaikka sukupuoli-identiteetti itsessään alkaa muotoutua jo taaperoiässä (Halonen & Sassi, 2020). Cacciatoren ja kollegojen (2019) mukaan seksuaalikasvatus edistää myönteisen kehonkuvan muodostumista ja itsetunnon kehitystä.

Murrosiässä sukupuolihormonit aiheuttavat muutoksia myös aivoissa (Halonen & Sassi, 2020). Murrosiässä kiinnostus seksuaaliseen käyttäytymiseen kasvaa (Greydanus & Pratt, 2016). Usein seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti vakiintuvat jo murrosiän myötä, hormonaaliset muutokset edistävät myös murrosikäisen identiteetin kehittymistä (Halonen & Sassi, 2020). Identiteetin kehittymisen puolestaan tiedetään olevan yhteydessä myös yksilön itsetunnon kehittymiseen (WHO, 2010). Lapsella ja nuorella myönteinen kehonkuva ja itsetunto kuitenkin haavoittuvat herkästi, minkä vuoksi etenkin heidän seksuaalikehityksensä tarvitsee tukea ja turvaa koko kasvun ja kehityksen ajan (Cacciatore ym., 2019).

3.1.4 Sosiaalinen media

Sosiaalisesta mediasta on tullut tärkeä osa ihmissuhteiden muodostumista ja ylläpitoa (Scott ym., 2020), eivätkä lapset ja nuoret ole tähän poikkeus. Erilaisissa sovelluksissa vietetään paljon aikaa ja yhteydenpito tuttujen ja tuntemattomien kanssa on helppoa. Sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan viestintään liittyy kuitenkin riskejä. Lapsen mahdollisuutta altistua seksuaaliväkivallalle verkkoympäristössä lisää puutteellinen ymmärrys seksuaalisen vuorovaikutuksen riskeistä (Vaaranen-Valkonen & Laitinen, 2019). Yksi riski verkkoympäristöissä tapahtuvassa viestinnässä on grooming eli aikuisen ihmisen toiminta, jolla pyritään pääsemään seksuaaliseen kontaktiin lapsen kanssa. Groomaaja luo lapsen luottamussuhteen, jossa voi tilanteen edetessä esiintyä esimerkiksi kiristystä tai lahjontaa (Kihlström, 2020). Groomingille altistavia tekijöitä ovat esimerkiksi yksinäisyys ja itsetunto-ongelmat (Brusila, 2020).

Toinen riski, joka sosiaalisessa median käytössä on, on altistuminen epätoivotuille seksuaalisille viesteille. Suomessa 11–16-vuotiaista lapsista 18 % on vastaanottanut seksuaalisia viestejä (Kupiainen ym., 2012). Nämä seksuaaliset viestit muovaavat nuorten käyttäytymistapoja sekä heidän käsityksiään seksistä, seksuaalisuudesta ja sukupuolesta (Ragonese ym., 2017). Kaikkea seksuaalista viestittelyä ei kuitenkaan koeta epämiellyttävänä tai hämmentävänä, vaan se voidaan nähdä myös mieluisena tai sitten siihen voidaan suhtautua huumorilla (Nielsen ym., 2015). Lapset ja nuoret kuitenkin harvoin kertovat kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä aikuisille, sillä siihen

liittyy häpeää ja pelko siitä, että lapsen tai nuoren sosiaalisen median käyttöä rajoitettaisiin siellä tapahtuneen häirinnän seurauksena (Vaaranen-Valkonen ym., 2019). Sosiaaliseen mediaan liittyvän viestinvaihdon riskeistä huolimatta on sosiaalinen media monille nuorille väylä tärkeiden yhteyden kokemusten syntymiselle (Scott ym., 2020), joten sen käytöllä voidaan nähdä olevan myös myönteisiä vaikutuksia. Vaaranen-Valkonen ja kollegat (2019) esittävät, että digitaalisissa ympäristöissä toimiminen edellyttää sitä, että lapset ja nuoret saavat riittävästi tietoa laeista ja median turvallisesta käytöstä.

Kolmas sosiaaliseen mediaan liittyvä riski on se, että siellä voi kohdata virheellistä ja jopa haitallista tietoa. Tämän vuoksi yksi nykyaikaisen seksuaalikasvatuksen päämääristä on näiden virheellisten tietojen ennakointi, tasapainottaminen ja oikaiseminen (WHO, 2014). Nuoret käyttävät usein sosiaalista mediaa tiedon etsimiseen ja sieltä saatu tieto voidaankin kokea olennaisempaan, kuin virallinen seksuaalikasvatus (Scott ym., 2020). Suhteellisen nuorena aloitettu seksuaalikasvatus voi suojella nuorta virheellisten tietojen omaksumiselta (WHO, 2014).

3.1.5 Oppilaiden erilaiset lähtökohdat seksuaalikasvatukseen

Huoltaja on lapsen ja nuoren läheisin seksuaalikasvattaja (Halonen & Sassi, 2020), mutta tähän epäviralliseen, eli muualla kuin koulussa tapahtuvaan, seksuaalikasvatukseen lapsilla ja nuorilla on erilaisia lähtökohdat. Tässä suhteessa virallinen koulussa tapahtuva seksuaalikasvatus yhdenvertaistaa seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista oppimista. Vanhempien asenteilla on suuri vaikutus siihen, millaisia asenteita lapsella kehittyy seksuaalista käyttäytymistä ja seksuaalisia tunteita kohtaan (Greydanus & Pratt, 2016). Jotkut vanhemmat kuitenkin kokevat lasten kohdalla seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta puhumisen epäsopivana tai liian aikuismaisena, sillä sen voidaan luulla liittyvän suoraan seksiin (Cacciatore ym., 2020).

Vaikka lapset saavat koulussa tietoa seksuaalisuuden teemoista, ei se vähennä kotona tapahtuvan seksuaalikasvatuksen merkitystä. Murrosiän merkeistä ja etenemisestä on tärkeää kertoa lapselle jo ennen murrosiän alkua (Kihlström, 2020). Aikuinen voi huomioida lapsen kehitysvaiheet ja siten antaa tarvittavat tiedot ennakoivasti. Koulussa tarjottava seksuaalikasvatus ei tule

kaikilla samassa kehitysvaiheessa, vaan joillekin tieto tulee ennakoivasti ja toisille liian myöhään. Nuoret tarvitsisivat ajoissa laajaa tietoa seksuaalikasvatuksen eri aihealueista (ENOC,2017) ja esimerkiksi WHO:n (2010) mukaan seksuaalisuuteen liittyviä asioita voi alkaa käsitellä lapsen kanssa heti syntymästä asti.

Virallinen ja epävirallinen seksuaalikasvatus tukevat toisiaan. Virallinen seksuaalikasvatus antaa lapsille ja nuorille tärkeitä tietoja ja taitoja, mutta epävirallisen seksuaalikasvatuksen tarjoama päivittäinen rakkaus ja tuki mahdollistavat seksuaalisen identiteetin kehittymisen (WHO, 2010). Esiteini-ikäisten lasten kokemukset viestittävät tarpeesta sille, että kasvattajat auttavat heitä saamaan työkaluja ja keinoja sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien asioiden käsittelemiseen (Lehtonen ym., 2024). Cacciatore ja kollegat (2019) esittävät, että varhaiskasvatuksessa ja kouluissa annettava kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus auttaa lasten ja nuorten tasa-arvoisessa tavoittamisessa, mikä lisää turvallisen seksuaalikehityksen mahdollistamista eri taustoista tuleville lapsille ja nuorille.

3.1.6 Turvallisuus ja omat rajat

Yksi keskeinen peruste seksuaalikasvatukselle on se, että se auttaa nuoria käsittelemään seksuaalisuuttaan vastuullisella, turvallisella ja tyydyttävällä tavalla (WHO, 2010). Cacciatoren ja kollegat esittävät, että turvataitoja tarvitaan kaikissa ihmissuhteissa (2019). Kun lapsille opetetaan ihmissuhteiden tasa-arvoisuuden ja kunnioituksen tärkeydestä, on heillä paremmat valmiudet tunnistaa sellaiset tilanteet, joissa heihin kohdistuu väärinkäytöstä (BZgA, 2015). Lapset tarvitsevat aikuisia tarjoamaan turvallisuutta ja suojelua väkivallalta (Lehtonen ym., 2024). Lapsiin kohdistettu seksuaaliväkivalta tapahtuu usein lapsen tunteman henkilön toimesta (Kihlström, 2020), minkä vuoksi on erityisen tärkeää, että lapsi tietää, millaisia asioita ei saa salata, vaikka lapsen luotettavana pitämä aikuinen niin pyytäisi. Turvataitojen opettelu auttaa lasta siis ymmärtämään, että hän saa sanoa ei ja poistua tilanteesta, eikä esimerkiksi ei-toivotuksi koettua kosketusta kuulu salata muilta aikuisilta (Cacciatore ym., 2019).

Nuorten olisi tärkeää oppia siitä, millaista vallanväärinkäyttöä erilaisiin ihmissuhteisiin voi liittyä (Lehtonen ym., 2024). Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan (2019) mukaan asiallinen opetus rajoista ja säännöistä ovat osa seksuaalisuudesta oppimista. Aikuisen tulee tukea lapsen käsitystä siitä, että oma ja toisen keho ovat arvokkaita ja suojelun arvoisia, sekä vahvistaa lapsen käsitystä oman ja toisen kehon rajoista (Halonen & Sassi, 2020). Kouluterveyskyselyjen tulokset ovat osoittaneet, ettei lasten ja nuorten kokema häirintä ole harvinaista (Cacciatore ym., 2019), minkä vuoksi heilläkin tulee olla tietoja ja taitoja näissä tilanteissa toimimiseen. Lehtosen ja kollegoiden (2024) mukaan aikuisten tehtävä on tarjota lapsille ja nuorille turvaa sekä suojella heitä väkivallalta ja häirinnältä, mukaan lukien esimerkiksi homofobiselta, transfobiselta ja rasistiselta käytökseltä.

3.2 Seksuaalikasvatus perusopetuksen opetussuunnitelmassa

Suomessa perusopetuksen pohjana toimii opetussuunnitelma, joka pohjautuu opetushallituksen määrittelemiin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin [POPS]. Kyseisessä asiakirjassa on määritelty opetukselle yleisiä tehtäviä ja tavoitteita, sekä opetuksen toteuttamiseen liittyviä asioita. Lisäksi asiakirjassa on määritelty opetuksen oppiainekohtaiset sisältöalueet ja tavoitteet.

Seksuaalikasvatukseen liittyvät aiheet tulevat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa oleellisesti esiin etenkin 3.–6.-luokille asetetussa ympäristöopin ensimmäisessä keskeisessä sisältöalueessa S1 Minä ihmisenä:

Sisältöjä valitaan siten, että ne liittyvät ihmisen rakenteeseen ja keskeisiin elintoimintoihin sekä ihmisen kasvun ja kehityksen eri vaiheisiin. Sisällöissä kiinnitetään huomiota kehityksen ajankohtaisiin muutoksiin ja niiden yksilöllisen luonteen ymmärtämiseen. Käsitellään ikäkauden mukaisesti seksuaalista kehitystä ja ihmisen lisääntymistä. Harjoitellaan tunnistamaan oman kehon ja mielen viestejä ja tiedostamaan omia ajatuksia, tarpeita, asenteita ja arvoja. Perehdytään terveyden osa-alueisiin ja voimavaroihin, arjen terveystottumuksiin, mielenterveystaitoihin, sairauksien ehkäisyyn ja itsehoitotaitoihin. Lisäksi harjoitellaan tunteiden tunnistamista, ilmaisua ja säätelyä. Tunnistetaan omaa oppimista tukevia asioita. (POPS, 2014)

Tämä sisältöalue huomioi lapsen kehitystä sekä fyysisestä, että henkisestä näkökulmasta. Sisällössä on huomioitu kasvamisen tuomat muutokset ja näiden biologiset merkitykset, sekä se, että asioiden käsittely huomioi lapsen ikäkauden ja kehityksen ajankohtaiset asiat. Lisäksi tässä sisältöalueessa on erikseen mainittu mielenterveys- ja tunnetaidot, sekä muita henkiseen hyvinvointiin liittyviä tekijöitä.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS, 2014) on asetettu raamit yhtenäisen perusopetuksen toimintakulttuurille. Tämän toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavissa periaatteissa on yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa käsittelevässä luvussa todettu, että oppiva yhteisö edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Lisäksi ”oppiva yhteisö edistää arvoillaan ja käytänteillään sukupuolten tasa-arvoa ja tukee oppilaita oman identiteetin rakentumisessa” ja koulussa lähestytään opetusta sukupuolitietoisesti (POPS, 2014).

Opetussuunnitelman perusteissa on määritelty laaja-alaisen osaamisen tavoitteita, joilla tarkoitetaan ”tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta” (POPS, 2014). Laaja-alainen tavoite 3 (L3) kantaa nimeä Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot. Tähän tavoitteeseen on liitetty esimerkiksi terveys, turvallisuus ja ihmissuhteet sekä teknologisoituneessa arjessa toimiminen. Lisäksi tässä laaja-alaisessa tavoitteessa mainitaan, että oppilaita opetetaan suojaamaan yksityisyyttään ja henkilökohtaisia rajojaan. (POPS, 204)

3.3 Seksuaalikasvatus kansainvälisissä asiakirjoissa

Seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta, sekä lasten ja yleisesti ihmisten eri oikeuksia käsitellään monissa kansainvälisissä asiakirjoissa ja sopimuksissa. Tässä luvussa esitellään osa näistä asiakirjoista, joiden noudattamiseen joko myös Suomi on sitoutunut tai jotka on julkaistu sellaisen tahon toimesta, jossa Suomi on jäsenvaltiona.

Kuten jo edellä mainittu, Maailman terveysjärjestö WHO on vuonna 2010 julkaissut *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa* -asiakirjan. Tässä asiakirjassa on poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille sekä asiantuntijoille laadittu suuntaviivat seksuaalikasvatuksen opettamisesta.

Tämän julkaisun tavoitteena on ollut “seksuaalikasvatuksen ymmärtäminen kokonaisvaltaisesti muunakin kuin vain terveysongelmien ehkäisyinä” (WHO, 2014). Kyseisen asiakirjan lisäksi WHO on vuonna 2014 julkaissut näiden seksuaalikasvatuksen standardien toteuttamisohjeet. Näiden toteuttamisohjeiden tavoitteena on ollut tarjota seksuaalikasvatuksen opettamisen suunnitteluun käytännön ohjeita, joiden pohjalta voidaan luoda seksuaalikasvatusohjelmia (WHO, 2014).

Yhdistyneet kansakunnat ovat vuonna 1989 laatineet YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen. Tämä sopimus on ollut vuodesta 1991 Suomessa voimassa lainvoimaisena. Sopimuksen artiklassa 19 on määritelty, että sopimusvaltiot ryhtyvät toimenpiteisiin suojellakseen lasta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, mukaan lukien seksuaaliselta hyväksikäytöltä (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 1991). Näihin toimenpiteisiin on listattu pahoinpitelytapauksen ehkäiseminen ja tunnistaminen. Sekä pahoinpitelyn ehkäisyn että tunnistamisen kannalta on tärkeää, että lapsi tietää, miten toinen ihminen saa häntä kohdella. Tästä lapsi voi saada tietoa seksuaalikasvatuksen yhteydessä. Lisäksi sopimuksen artiklassa 34 sopimusvaltiot “sitoutuvat suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta” (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 1991).

Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö eli World Association for Sexual Health [WAS] on vuonna 1999 julkaissut Seksuaalioikeuksien julistuksen seksologian maailmankonferenssissa. Tähän julistukseen on koottu seksuaalioikeuksien keskeisimmät teemat ja siinä todetaan seksuaalioikeuksien olevan seksuaalisuutta koskevia ihmisoikeuksia. Ihmisen oikeuksina on julistuksessa nostettu esiin oikeus saada opetusta ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. Julistuksen mukaan seksuaalikasvatuksen tulee olla “ikätasoisista, tieteellisesti täsmällistä kulttuurisesti asiantuntevaa ja perustuttava ihmisoikeuksiin, sukupuolten tasa-arvoon ja myönteiseen käsitykseen seksuaalisuudesta ja nautinnosta” (WAS, 1999).

Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkosto ENOC on yhdistys, joka toiminnallaan pyrkii turvaamaan lasten oikeuksia sekä edistämään YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen noudattamista. Myös Suomi on osallisena tässä verkostossa. Yhdistys on vuonna 2017 julkaissut lausunnon, jossa se esittää toimintatapoja kokonaisvaltaisen ihmissuhde ja seksuaalikasvatuksen

vahvistamiseksi. Tässä lausunnossa painotetaan lasten oikeutta turvallisuuteen ja tätä tukevaan turvallisuuskasvatukseen, sekä pakollisen seksuaalikasvatuksen merkitystä varhaislapsuudesta kaikkien koulutusasteiden läpi. (ENOC, 2017)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa keskitytään luokanopettajien kokemuksiin ja näkemyksiin seksuaalikasvatuksen opettamisesta alakoulussa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisiksi luokanopettajat kokevat seksuaalikasvatuksen opettamisen ja siihen liittyen huomioitavat asiat. Tutkimusta ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaisia näkemyksiä luokanopettajilla on seksuaalikasvatuksen opettamisessa huomioitavista asioista?
2. Millaiseksi luokanopettajat kokevat seksuaalikasvatuksen opettamisen alakoulussa?

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä halutaan kartoittaa sitä, millaiset asiat luokanopettajat kokevat erityisen huomion arvoisiksi seksuaalikasvatusta suunniteltaessa ja toteutettaessa. Huomioitavia asioita ei rajata koskemaan vain itse opetustilannetta, vaan huomioon otetaan myös opetustilanteita edeltävät ja seuraavat tilanteet koulupäivän aikana, sekä niiden mahdollinen yhteys koulun ulkopuoliseen vuorovaikutukseen. Tutkimuskysymyksellä pyritään kartoittamaan sitä, kokevatko luokanopettajat seksuaalikasvatuksen opettamisen vaativan muusta opetuksesta poikkeavia järjestelyitä tai työskentelytapoja.

Toisella tutkimuskysymyksellä on pyritty selvittämään sitä, millaisia kokemuksia ja ajatuksia luokanopettajat yhdistävät seksuaalikasvatuksen aiheiden opettamiseen alakoulussa. Tähän kokemiseen ovat sisältyneet niin luokanopettajien konkreettiset kokemukset opetustilanteista kuin myös ne ajatukset, joita opettajilla syntyy joko ennakoon, jälkikäteen tai opetuksen

aikaisesti seksuaalikasvatuksen teemoja opetettaessa. Lisäksi on huomioitu se, millaisia asioita pidetään tärkeinä seksuaalikasvatusta opetettaessa.

4.2 Aineistonkeruu

Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu teemahaastattelu. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikilta haastateltavilta on kysyty samat kysymykset, mutta kysymisjärjestys ja käsittelyn laajuus ovat voineet vaihdella haastateltavien välillä (Eskola & Suoranta, 1998). Oleellista on siis ollut tiettyjen ennalta määriteltyjen teemojen käsittely haastattelutilanteessa. Haastattelu aineistonkeruutapana palveli tutkimuksen aiheen käsittelyä, sillä se antoi tilaa kertoa näkemyksistä vapaammin, kuin mitä lomakehaastattelu olisi antanut. Ennalta mietityt käsiteltävät teemat ohjasivat aineiston muodostumista yhtenäiseksi, hallittavaksi kokonaisuudeksi. Haastattelun etuna on mahdollisuus selventää saatuja vastauksia, sekä syventää vastausta lisäkysymyksillä (Hirsjärvi & Hurme, 2022). Tämä osaltaan varmisti sitä, että haastateltava tulee oikein ymmärretyksi. Lisäksi tämä aineistonkeruumenetelmä antoi myös haastateltaville mahdollisuuden tarkentaa, mitä haastattelukysymyksellä on tarkoitettu, mikä on osaltaan edistänyt sitä, että väärinymmärryksiä on ollut mahdollisimman vähän ja haastateltavat ovat ymmärtäneet kysymykset mahdollisimman yhtenevällä tavalla.

Koska tutkimuksessa haluttiin selvittää kokemuksia liittyen seksuaalikasvatuksen opettamiseen nimenomaan alakoulussa, etsittiin haastateltavaksi luokanopettajia. Haastateltavia ei rajattu tarkemmin esimerkiksi sukupuolen, iän tai työkokemuksen perusteella, ainoa vaatimus oli, että haastateltavalla on luokanopettajan pätevyys. Haastateltavia etsittäessä painotettiin myös sitä, että haastateltavilla ei tarvitse olla seksuaalikasvatuksen opettamisesta erityistä kokemusta, vaan kaikki haastateltavat saivat osallistua omista lähtökohdistaan käsin. Näin toimimalla haluttiin madaltaa haastatteluun osallistumisen kynnystä.

Haastateltavat luokanopettajat tavoitettiin sosiaalisen median välityksellä Facebookin opettajille suunnatuista ryhmistä sekä Instagramista. Facebook-ryhmissä haastateltavia kutsuttiin tutkimukseen julkaisuilla, joissa kuvailtiin lyhyesti tutkimuksen aihetta ja kehoitettiin kiinnostuneita olemaan yhteydessä

joko Facebookin välityksellä tai sähköpostitse. Instagramin välityksellä oltiin yhteydessä useisiin tileihin, joilla luokanopettajat jakavat julkisesti kouluarkeaan. Heille kerrottiin tutkimuksen luonteesta lyhyesti heti ensikontaktissa, jonka jälkeen kiinnostuneet henkilöt saivat aiheesta lisätietoa sähköpostitse. Sosiaalisen median hyödyntämisen lisäksi haastateltavat tavoitettiin omien olemassa olevien kontaktien kautta.

Haastateltavia luokanopettajia oli lopulta seitsemän. Luokanopettajan pätevyyden lisäksi haastateltavilta tuli ilmi aineenopettajan pätevyksiä terveystiedossa, uskonnossa ja psykologiassa, mutta kaikki pätevyudet eivät välttämättä tulleet ilmi, sillä niitä ei erikseen haastateltavilta kysytty. Haastateltavilla opettajilla oli laajasti kokemusta eri luokka-asteilta ala- ja yläkoulusta sekä esikoulusta erilaisilla painotuksilla. Kaksi haastateltavista olivat vasta uransa alkuvaiheessa, kuluvan lukuvuoden ollessa heidän ensimmäinen tai toinen vuotensa oman opetettavan luokan kanssa. Kauiten opettajantöitä tehneen haastateltavan opetuskokemus oli 15 vuotta. Haastateltavien luokanopettajien välisen työkokemuksen määrässä oli siis suurta vaihtelua. Haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi tutkimuksessa ei suoraan yhdistetä haastateltavien sitaattikoodeja heidän taustatietoihinsa, kuten työuran kestoon, ikään tai muihin pätevyksiin. Sitaateissa voi kuitenkin epäsuorasti tulla esiin viitteitä haastateltavien opetusuran kestosta tai mahdollisista muista pätevyyksistä.

Haastatteluaikat sovittiin kunkin haastateltavan kanssa erikseen ja haastattelut toteutettiin vuoden 2025 helmi- ja maaliskuun aikana. Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä Microsoftin Teams-sovelluksen välityksellä ja niiden kesto vaihteli 25–35 minuutin välillä sen mukaan, millaiset haastateltavien omat aikataulut olivat ja kuinka laajasti he halusivat asioista keskustella. Kaikille haastateltaville lähetettiin tutkielmaa koskien tietosuojailmoitus, jossa eriteltiin erilaisia tutkimusta koskevia asioita, joista haastateltavien tuli olla tietoisia. Lisäksi haastateltaville tarjottiin mahdollisuutta tutustua haastattelussa käsiteltäviin teemoihin ennen haastattelutilannetta niin halutessaan, mutta suurin osa haastateltavista kuuli haastattelun tarkat teemat vasta varsinaisten haastattelukysymysten kautta. Jokainen tutkimushaastattelu tallennettiin ja tallenteiden pohjalta niistä tehtiin litteraatit. Kunkin litteroinnin jälkeen siihen liittyvä haastattelutalenne poistettiin. Litteraatit pyrittiin tekemään

mahdollisimman pian haastattelun jälkeen, jotta käsittelyssä ei olisi sellaisia tiedostoja, joista haastateltavat voitaisiin tunnistaa. Näin toimimalla on haluttu suojella kunkin haastateltavan yksityisyyttä. Tutkimusta jatkettiin siis muodostettujen haastattelulitteraattien pohjalta. Nämä haastattelulitteraattit tuhotaan tutkielman valmistumisen jälkeen.

4.3 Aineistoanalyysi

Analyysimenetelmänä tutkimuksessa on hyödynnetty aineistolähtöistä laadullista sisällönanalyysia. Aineistolähtöiselle sisällönanalyysille on tyypillistä, että analyysi etenee aineiston pelkistämisestä sen ryhmittelyyn, minkä jälkeen siitä luodaan teoreettisia käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Analyysin avulla on pyritty havaitsemaan haastatteluissa toistuvia teemoja, jotta on saatu tietoa siitä, millaiset asiat luokanopettajat kokevat merkityksellisiksi seksuaalikasvatuksen kontekstissa. Tutkimusaineistossa esiintyvien yhtäläisyyksien lisäksi on kiinnitetty huomiota myös luokanopettajien mahdollisiin näkemuseroihin seksuaalikasvatuksen opettamisesta.

Haastattelutallenteiden pohjalta muodostettuja litteraatteja pelkistettiin poimimalla niistä haastateltavien vastauksia kysymyskohtaisesti ja karsimalla tutkimuksen kannalta epäolennaisia asioita haastateltavien vastauksien jatkokäsittelyn ulkopuolelle. Litteraateista poimitut vastaukset tiivistettiin taulukoitamaan muotoon. Taulukossa vastaukset puolestaan ryhmiteltiin kysymyskohtaisesti ja näistä taulukoiduista vastauksista oli mahdollista muodostaa erilaisia ryhmiä vastauksissa toistuviin piirteisiin pohjautuen. Näiden vastauksien piirteisiin perustuvien ryhmittelyjen pohjalta pystyttiin tutkimushaastatteluissa käsitellyistä asioista muodostamaan tutkimustuloksille erilaisia alateemoja, joita edelleen ryhmittelemällä muodostettiin tutkimuskysymyskohtaisesti pääteemat, jotka esittelevät tutkimustulokset tiiviimmässä muodossa.

Haastattelukysymykset ovat osaltaan ohjanneet sitä, millaisiksi vastausten teemat ovat muodostuneet, sillä osalla kysymyksistä on haastattelutilanteissa saatu suoria vastauksia analyysin pohjalta lopulta muodostuneisiin teemoihin. Jokaisen haastateltavan kohdalla kysymykseen vastaaminen on painottunut eri tavalla sen mukaan, paljonko kullakin haastateltavalla on ollut sanottavaa

käsiteltävästä aiheesta. Samaan pää- tai alateemaan liittyviä asioita on noussut esiin eri vaiheissa haastatteluja ja eri haastattelukysymysten kontekstissa johtuen siitä, että haastattelutilanteessa on haluttu pyrkiä mahdollisimman luonnolliseen keskusteluun. Tämä on puolestaan vaikuttanut haastattelukysymysten etenemisjärjestykseen sekä niiden tarkkoihin muotoiluihin aina tilannekohtaisesti.

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä haluttiin kartoittaa luokanopettajien näkemyksiä siitä, millaiset asiat tulee huomioida alakoulun seksuaalikasvatusta suunniteltaessa ja toteutettaessa. Tähän tutkimuskysymykseen vastaavien tulosten pääteemoja muodostui kolme: *Haasteet*, *Käytännön toteutus* ja *Opettajan rooli*. Kullakin näistä pääteemoista on lisäksi 3–4 alateemaa. Näillä pää- ja alateemoilla on haluttu esittää laajasti niitä alakoulun seksuaalikasvatuksen opettamiseen liittyviä asioita, jotka olivat haastateltujen luokanopettajien näkemysten mukaan huomioimisen arvoisia.

TAULUKKO 1. Seksuaalikasvatuksen opetuksessa huomioitavien asioiden pää- ja alateemat

Haasteet	Käytännön toteutus	Opettajan rooli
Oppilaiden taustat	Oppimateriaalit	Yksityisyys
Eriävät kehitysvaiheet	Työskentelytavat	Neutraalius
Oma opettajuus	Työrauha	Luotettava aikuinen
Opettajien taustat		

Toisella tutkimuskysymyksellä haluttiin selvittää, millaiseksi luokanopettajat kokevat alakoulun seksuaalikasvatuksen opettamisen. Tähän tutkimuskysymykseen liittyviä pääteemoja aineistoa analysoidessa syntyi lopulta myös kolme: *Merkityksellisyys*, *Oppilaan oikeus tietoon* ja *Jatkuvuus*. Kaikki näistä kolmesta pääteemasta koostuvat puolestaan kolmesta alateemasta. Nämä pää- ja alateemat kuvastavat eri osa-alueita niistä kokemuksia, joita haastatelluilla luokanopettajilla itsellään oli seksuaalikasvatuksen opettamisesta alakoulussa.

TAULUKKO 2. Seksuaalikasvatuksen opettamiseen liittyvien kokemusten pää- ja alateemat

Merkityksellisyys	Oppilaan oikeus tietoon	Jatkuvuus
Turvallisuus	Oikea tieto	Oppiainerajat ylittävyys
Tarpeet ja tunteet	Sosiaalinen media	Arkiset tilanteet
Häpeä	Muuttuva maailma	Elämän läpäisevyys

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimushaastatteluissa esiin tulleita teemoja. Tutkimuksen kahta tutkimuskysymystä käsitellään omissa alaotsikoissaan, jotka on jäsennelty niihin vastaaviin pääteemoihin. Nämä pääteemat muodostuvat tarkemmista alateemoista, jotka selittävät tarkemmin niiden pääteemaa. Haastattelusitaatit on pelkistetty niin, että esimerkiksi puhkielelle tyypilliset täytesanat on poistettu ja sanamuotoja muutenkin selkeytetty luettavaan tekstiin sopiviksi. Haastatteluihin viitataan sitaattikoodeilla H1–H7, jotka ovat määräytyneet haastattelujärjestyksen mukaan. Joitain käytetyistä haastattelusitaateista on lyhennetty poistamalla osa haastatteluvastauksesta. Nämä lyhennykset on sitaatteihin merkattu kahdella ajatusviivalla (– –). Osaan sitaateista on lisätty yksittäisiä sanoja selkeyttämään sitaatin viestiä. Nämä lisäykset on merkattu sitaattiin hakasulkeilla ([]).

5.1 Seksuaalikasvatuksen opetuksessa huomioitavat asiat

5.1.1 Haasteet

Yhtenä seksuaalikasvatuksen opettamisessa huomioitavana pääteemana tutkimuksessa oli sellaiset haasteet, joita luokanopettajat liittävät seksuaalikasvatukseen. Näihin haasteisiin on luettu mukaan sellaiset asiat, joita haastatellut luokanopettajat ovat kertoneet suoraan seksuaalikasvatuksen opetuksen haasteista kysyttäessä. Sen lisäksi opetukseen liittyviä haasteita on ilmennyt osana muiden haastattelukysymysten vastauksia. Tämän pääteeman alateemat olivat *Oppilaiden taustat*, *Eriävät kehitysvaiheet*, *Oma opettajuus* ja *Opettajien taustat*.

Ensimmäinen käsiteltävä alateema tälle pääteemalle on *Oppilaiden lähtökohdat*. Tällä alateemalla kuvataan sitä, miten oppilaat tulevat erilaisista lähtökohdista ja heidän taustansa voivat vaikuttaa siihen, millaiseksi

seksuaalikasvatuksen opettaminen koetaan. Oppilaat voivat tulla erilaisista kulttuureista tai vanhemmilla voi olla seksuaalikasvatuksen opettamisesta opetussuunnitelmasta eriäviä näkemyksiä.

Tässä voi olla joskus vähän ristiriitaa ihan siinäkin, että mitä niin kun opetussisällöissä on ja sitten kun jotkut vanhemmat voi olla vähän sillain, että ei tuollaista tarvitse opettaa, niin miten siinä pitää sen tasapainon, koska kuitenkin opetuksen sisältö on sellainen, että se on ihan määrätty mitä siellä pitää olla. *H2*

Haastateltavat, jotka nostivat haastattelussa esiin mahdolliset vanhempien kouluopetuksesta eriävät näkemykset, ajattelivat kuitenkin, että koulun on tärkeää opetuksessa kunnioittaa myös oppilaan kodin maailmankuvaa. Opetuksen tasapainottaminen niin, että se vastaa opetukselle asetettuja tavoitteita kuitenkin kenenkään henkilökohtaisia näkemyksiä loukkaamatta koettiin toisinaan haasteellisena.

Perheiden erilaisten maailmankuvien ja kulttuurien kanssa tapahtuvien ristiriitojen ehkäisemiseksi, sekä yleisesti koulun ja kodin yhteistyön helpottamiseksi haastateltavat näkivät tärkeänä avoimen kommunikaation oppilaiden vanhempien suuntaan. Haastateltavat kertoivat, että usein laittavat koteihin etukäteen tiedon siitä, että seksuaalikasvatuksen teemat ovat tulossa ajankohtaisiksi aiheiksi opetuksessa.

Mun mielestä on hyvä pitää huolta siitä, että ollaan vanhempien kanssa sillai samalla sivulla, että ne tietää, kun on tulossa sellasia juttuja, jotka voi mietityttää joitain oppilaita. – – Sitten aina, jos on semmosia [keskustelua herättäviä] juttuja niin voi laittaa jälkikäteenkin Wilmassa viestiä. *H3*

Ennakoivan oppilaiden vanhempien kanssa viestinnän lisäksi todettiin, että luokassa tai muuten kouluajalla keskustelua herättävistä aiheista voi lähettää koteihin viestiä aina silloin, kun sellaisia nousee esiin oppilaiden omissa puheissa tai toiminnassa.

Toinen luokanopettajien haastavaksi kokema asia oli *Eriävät kehitysvaiheet* eli se, että samanikäiset oppilaat voivat olla kehityksessä hyvin eri vaiheissa, jolloin heidän tiedontarpeensa on myös eri tasolla. Tämä voidaan kokea haasteelliseksi opetussisältöjen suunnittelussa, kun haluttaisiin tarjota kaikille oppilaille kehitysvaiheeseen nähden ajankohtaista tietoa.

Sitten ollaan niinku siinä tilanteessa, että no niin, että miten tästä nyt selvittää, että kun selvästi tästä ei oo kotona puhuttu yhtään mitään ja sitten taas joku tietää ihan kaiken, että joo, ”kyllä meillä on äiti kertonut kaiken” niin että en kyllä tiedä. Se on tosi hyvä kysymys kyllä, miten siinä saisi semmoisen, että kaikki saisi sopivan määrän sitä tietoa. *H1*

Samoin ikäluokan sisällä esiintyvien kehitysvaiheiden eroavaisuuksien huomioinnissa haastateltavat miettivät, että viralliset opetussisällöt ovat kuitenkin hyvä ohjenuora, eikä niissä ainakaan tule asiat liian aikaisessa vaiheessa yhdellekään oppilaalle. Toisaalta ajateltiin, että ehkä tiedollisesti pidemmällä olevat oppilaat ovat jo saaneet kotoa tietoa ja voivat näin uskaltautua kysymään vanhemmilta lisää tarvittaessa. Tärkeänä pidettiin sitä, että kaikki oppilaat saisivat edes jonkin tason tietopohjan seksuaalikasvatuksen aiheista. Haastatteluissa pohdittiin myös sitä, että opettajalla on opetustilanteessa tai sen jälkeen mahdollisuus jutella yksittäisen tai muutaman oppilaan kanssa kahden kesken, mikäli opetuksen aikana tulee esiin sellainen asia, joka ei kosketa koko luokkaa, mutta josta olisi kuitenkin aiheellista keskustella.

Joitain asioita ei ole välttämättä tarpeen käsitellä koko luokan kanssa, että jos olisi vaikka jotain esimerkiksi pornon katsomiseen liittyviä juttuja, mitä hyvinkin voi tulla eteen, niin ei se ole ehkä semmoinen asia, mitä olisi tarpeen välttämättä kaikille avata, mutta sitä voi käsitellä niitten lasten kanssa, ketä se koskee tai joilla se noussut pinnalle. *H2*

Varsinaisen opetustilanteen ulkopuolella tapahtuvan keskustelun ajateltiin olevan hyvä keino käsitellä asioita niin, että ne, joille asia on jo ajankohtainen saavat tarvitsemansa tiedot, mutta ne oppilaat, joille asia ei ole kiinnostusta asiaa kohtaan eivät saa sellaista tietoa, joka ei ole vielä ajankohtaista heidän kehitysvaiheelleen.

Kolmanneksi alateemaksi opettajien haasteellisiksi kokemille asioille muodostui *Oma opettajuus*. Tässä alateemassa kuvataan sitä, miten omaan opettajuuteen liittyvät asiat voivat asettaa seksuaalikasvatuksen opettamiselle erilaisia haasteita. Haastateltavat pohtivat esimerkiksi sitä, miten uran alkuvaiheessa ei vielä luonnollisesti ole laajaa tietämystä kaikista alakoulussa opetettavista aihealueista.

Nuorena ja vastavalmistuneen opettajan, niin kun kaikissa muissakin alueissa, niin on tietenkin semmoisia niinku aukkoja, että miten tätä lähteä

käsittämään ja muuten. Mutta maalaisjärjellä omasta mielestä pärjää tosi pitkälle. *H4*

Vaikka haastateltavilla oli omia epävarmuuksia seksuaalikasvatuksen opettamiseen liittyen, tuli vastauksissa ilmi se, että omiin tietoihin ja opetusosaamiseen pääosin luotetaan. Haastateltavilla oli uskoa siihen, että opetuskokemuksen myötä opettamisessa kehittyi, myös seksuaalikasvatuksen teemojen kohdalla. Haastateltavilla oli oman opettamisensa suhteen halua luoda seksuaalikasvatuksesta luonnollinen osa opetusta ja ansaita asema luotettavana aikuisena oppilaiden silmissä.

Mä oon aina huolissani siitä, että saanko mä sanottua nää asiat oppilaille jotenkin niin kun tarpeeksi selkeästi niin, että he ymmärtävät, että tämä on luonnollista ja mitään ei tarvitse hävetä tai pelätä. Ja jotenkin se, että saanko mä luotua itsestäni semmoisen just luotettavan aikuisen, joka kuitenkin suhtautuisi tarpeeksi rennosti näihin asioihin. *H6*

Haastateltujen luokanopettajien vastauksissa korostui se, että seksuaalikasvatuksen opetuksen laatuun haluttiin panostaa sen tärkeyden ja arkaluontoisuuden vuoksi. Oma rooli seksuaalikasvattajana haluttiin pitää sen verran rentona, että oppilaat kokevat opettajan helposti lähestyttävänä aikuisena seksuaalisuuden teemojen suhteen.

Viimeinen alateema seksuaalikasvatuksen haasteissa oli *Opettajien taustat*. Aikaisemmin käsiteltiin sitä, miten oppilaat voivat tulla erilaisista lähtökohdista, mutta sama pätee myös opettajiin. Haastateltavat pohtivat sitä, miten joillekin opettajille seksuaalisuus voi olla aiheena arka tai vaikeasti lähestyttävä. Jos jo oma seksuaalisuus on itselle vaikeaa, voi seksuaalikasvatuksen opettamisessa ilmetä haasteita. Mahdolliset erot sukupolvien ja heidän saamansa seksuaalikasvatuksen välillä puhututtivat haastateltavia.

Se on varmasti tosi vaihtelevaa se taso, että vaikka meilläkin on töissä paljon semmoisia, jotka täyttää nyt 60 ihan tänä vuonna tai lähivuosina niin voisivat kuvitella, että heille se on semmoinen aika ehkä vieras aihe. *H1*

Vanhempien sukupolvien opettajilla pohdittiin voivan olla heikommat valmiudet seksuaalikasvatuksen opettamiseen. Iästä johtuvia eroja ajateltiin voivan olla myös siinä, millaista seksuaalikasvatus on opettajalla itsellään ollut ja miten tämä on voinut vaikuttaa heidän opettajuuteensa seksuaalikasvattajana.

Meillä on eri ikäisiä opettajia, eri sukupolven opettajia, meillä on eri taustoista tulevia opettajia, niin kaikilla on se oma maailmankuva siihen seksuaalikasvatukseen. Se on ihan eri pitää seksuaalikasvatusta oppilaille, jos ei itse ole ikinä saanut seksuaalikasvatusta, vaikka niin kuin mekin ollaan saatu. Kasvattajan pitäisi olla tavallaan aallonharjalla, niin me ei ikinä voida tietää, että kuinka hyvin se seksuaalikasvatus toteutuu, vaikka meillä olisi velvollisuus siihen. H4

Opettajien autonomiaa, eli vapautta toteuttaa opetusta parhaaksi katsomallaan tavalla, tarkasteltiin kriittisesti siitä näkökulmasta, että vaikeiksi koettujen aiheiden kohdalla opetus voi jäädä virallisista tavoitteista. Iän ja sukupolvierojen lisäksi pohdittiin opettajan oman kulttuurin ja maailmankuvan vaikutuksia seksuaalikasvatuksen opettamisessa. Opettajillakin voi olla sellaisia omiin henkilökohtaisiin uskomuksiin pohjautuvia näkemyksiä, jotka vaikuttavat siihen, miten he seksuaalikasvatusta opettavat.

5.1.2 Käytännön toteutus

Seksuaalikasvatuksessa koettujen haasteiden lisäksi seksuaalikasvatuksen opettamisessa huomioitavaksi seikaksi tuli se, miten seksuaalikasvatuksen opettaminen toteutetaan käytännössä. Tämän pääteemaan alateemoja ovat *Oppimateriaalit, Työskentelytavat ja Työrauha*.

Tämän pääteemaan ensimmäinen käsiteltävä alateema on *Oppimateriaalit*. Oppimateriaalit kattavassa tässä teemassa niin viralliset oppikirjojen materiaalit kuin muidenkin tahojen ja opettajien itse tuottamat materiaalit, joita seksuaalikasvatuksen opettamisessa voidaan hyödyntää. Haastateltavien vastauksissa toistui se, että seksuaalikasvatuksen opettamiseen tarjolla olevat oppikirjojen materiaalit ovat sisällöiltään melko rajallisia.

Nää on semmoisia aiheita, missä tapahtuu koko ajan paljon keskustelua tai tavallaan kehitystä, mutta sitten toisaalta nyt tuntuu, että jossain kohtaa ehkä on vähän otettu pakkiakin siitä. Se on toisaalta ehkä hyvä, että ne materiaalit ei myöskään sitten mene sen mukaan, mitkä asiat nyt milloinkin sattuu olemaan pinnalla. Mutta aika niukastihan siellä vaikka oppikirjoissa puhutaan, että se on tosi paljon varmaan opettajastakin kiinni, että mitä siihen tuo sitten sen lisäksi. Sitten osittain voi olla ehkä semmoista ihan vanhentunuttakin tietoa. H2

Oppikirjojen vähäisestä seksuaalikasvatuksen teemojen käsittelystä ja jopa osittain vanhentuneesta tiedosta huolimatta, seksuaalikasvatuksen

opettamiseen koettiin olevan saatavilla netissä hyvin tietoa ja valmiita materiaaleja.

Netti on pullollaan: on Väestöliitto ja Freedissa ja vaikka missä. On kyllä mun mielestä seksuaalikasvatukseen hyvin ja materiaaleja, mutta toki, että voisi ajatella näin ehkä, että terveystiedossa ja ympäristöopissa se rajoittuu niihin muutamiin kappaleisiin, mutta tavallaan opettajana on ainakin itse löytänyt ne väylät, että sitä materiaalia kyllä on. *H4*

Oppikirjat on mun mielestä ehkä, no ne on hyviä, mutta sitten että aika paljon materiaalia saa itse lähteä etsimään netistä. Siis onneksi sitä on hyvin, mutta oppikirjat ei mun mielestä ehkä anna tarpeeksi pohjaa luoda just vaikka toiminnallista opetusta, että tää seksuaalikasvatusjakso on kouluissa vähän enemmän semmoinen opettajajohtoinen ja se näkyy oppikirjoissa myös. *H6*

Vaikka oppikirjojen sisällöt ovat ammattilaisten laatimia ja sisällöt ovat pääosin hyviä, vaatii kattavien materiaalien löytäminen haastateltujen luokanopettajien mielestä opettajan omaa aktiivisuutta. Tämän lisäksi koettiin, että oppikirjojen materiaalit eivät mahdollista pohjaa monipuoliselle opetukselle.

Toinen seksuaalikasvatuksen käytännön toteutukseen liittyvä alateema tutkimuksessa on *Työskentelytavat*. Työskentelytavoilla viitataan opetuksen toteuttamiseen ja siinä käytettäviin erilaisiin opetusmenetelmiin. Seksuaalikasvatuksen opettamisessa opettajajohtoisen työskentelyn koettiin olevan hyvä aiheen arkaluontoisuuden kannalta.

Mä kävisin lähtökohtaisesti näitä aika silleen opettajajohtoisesti just sen takia, kun niihin liittyy semmosia arkojakin aiheita ja semmoisia. Ainakin sillain, että siinä on koko ajan tiukasti omissa hyppysissä se, että miten niitä aiheita käsitellään ja miten sitä keskustelua käydään. *H2*

Opettajajohtoisesta työskentelystä myös keskusteleva ote seksuaalikasvatuksen opettamisessa koettiin toimivana. Tällä pyrittiin luomaan avointa ja luottamuksellista ilmapiiriä.

Mulla on ylipäättään semmoinen keskusteleva tyyli, että oppilaat saa kysyä ja kertoa ja yhdessä käydään läpi. Siitä oon tykännyt, että kaikki saa kysyä ja saa kysyä mitä vaan. Pienethän nyt helposti uskaltaa kysyä mitä vaan ääneen, että sitten ehkä, jos isompien kanssa tekis niin pitäisi edetä jollain toisella tavalla, mutta pienillä se tulee jotenkin aika luontaisesti siinä ihan vaan keskustelun kautta. *H1*

Haastatellut luokanopettajat pyrkivät kukin valitsemillaan opetusmenetelmillä siihen, että oppilaat saisivat heitä kiinnostavaa tietoa. Avoimen keskustelevan ja

kysyvän työskentelytavan lisäksi haastattelijat mainitsivat hyödyntävänsä anonyymeja kirjallisia kysymysmahdollisuuksia.

Mä oon tykännyt siitä, että mä oon oppilaille antanut mahdollisuuden kysyä kysymyksiä anonyymisti, että kirjoittaa vaikka lapulle ja sitten mä oon niitä lukenut ja vastannut niihin porukalla. Sitten myöskin oon käyttänyt apuna esimerkiksi Mentimeteriä, tällöisiä mihin oppilaat pääsee kysymään ja vastaamaan kysymykseen puhelimitse, että ei tarvitse ääneen vastata tai kysyä, koska se vielä madaltaa sitä kynnystä siihen. *H4*

Anonyymit työskentelytavat voivat seksuaalikasvatuksen aiheiden käsittelyssä madaltaa oppilaiden kynnystä osallistua aktiivisesti tuntityöskentelyyn. Tämä voi myös parantaa heidän mahdollisuuksiaan saada tietoa turvalliselta aikuiselta juuri heitä mietityttäviin asioihin.

Erilaisten opettajajohtoisten ja keskustelua painottavien työtapojen lisäksi seksuaalikasvatukseen haluttiin tuoda myös toiminnallista otetta ja mahdollistaa oppilaiden aktiivinen toimijuus.

Toiminnallinen opetus. Ehdottomasti se, että lapset saa itse tutkia ja ottaa selvää, niin sehän on kaikista parasta. Jos vaikka puhutaan kehon osista niin voi olla tällöinen iso malli ihmisestä, johon sitten laitellaan eri kehonosia. Ihan miljoonia tällöisiä erilaisia luokittelutehtäviä, ryhmätehtäviä, paritehtäviä, jotenkin niin, että oppilaat ei vaan istu hiljaa ja kuuntele vaan se, että he pääsee itse tekemään, testaamaan ja miettimään. *H6*

Opetuksesta halutaan suunnitella monipuolista myös seksuaalikasvatuksen teemoja käsiteltäessä. Opetukseen halutaan lisätä konkreettisia elementtejä ja oppilaiden omaa ajattelua halutaan aktivoida. Monipuolisuutta opetukseen halutaan tuoda myös moniammatillisella yhteistyöllä. Osa haastateltavista kertoi työskennelleensä yhdessä koulun terveydenhoitajan kanssa ja yksi kertoi kutsuneensa 5. luokan seksuaalikasvatuksen oppitunnille vierailemaan seksuaalineuvojan.

Haastateltavilla oli erilaisia näkemyksiä siitä, ovatko biologisen sukupuolen perusteella jaetuissa ryhmissä pidettävät oppitunnit tarkoituksenmukaisia seksuaalikasvatuksen teemoja opetettaessa. Yhtäältä ajateltiin, että kynnyks kysyä mieltä askarruttavista asioista voi olla oppilaille pienempi, mikäli luokassa on vain oman sukupuolen edustajia.

Mikä on ainakin jäänyt mieleen itselle omista kouluajoista ja nyt sitten opekokouluksen harkastakin, se että jaetaan porukka, nyt kun sukupuoli on moninainen asia, niin mennään sen oman kokemuksen mukaan.

Järjestetään tilaisuus tai tilaisuudet, missä tytöt saa jutella naisten kanssa ja pojat saa jutella miesten kanssa tai kysellä. *H6*

Toisaalta esimerkiksi murrosikää koskevien asioiden ajateltiin koskettavan kaikkia sukupuolia siinä määrin, että samat tiedot olisi hyvä tarjota kaikille oppilaille sukupuolesta riippumatta.

Osa käyttää sitä, että pidetään tyttöjen tunteja ja poikien tunteja erikseen. En ole itse tehnyt. – – Se tuntuu, että se pitää pitää aika hyvin nykyisin varsinkin ehkä perustella, koska aika harvassa muussa tilanteessa on tarpeen semmoista jakoa nykyisin tehdä tai ei yleensä tehdä. Sekin varmaan riippuu sitten ryhmästä, että kuinka mielekästä se on. – – Mun mielestä on tärkeää, että myös vaikka pojat tietää, mitä tyttöjen kehossa tapahtuu ja päinvastoin. – – Ehkä jos se olisi semmoinen ryhmä mistä tietäisi jo valmiiksi, että pojat ei uskalla kysyä tyttöjen edessä tai päinvastoin, niin sitten ehkä se voisi olla ihan hyvä, että olisi ainakin joku hetki varattu myös erikseen. *H2*

Kolmas alateema tämän pääteeman alla on *Työrauha*. Tällä alateemalla kartoitetaan sitä, kuinka sujuvasti seksuaalikasvatuksen opettaminen sujuu rauhallisen ja hedelmällisen työskentelyn osalta. Seksuaalikasvatuksen aiheita käsiteltäessä luokassa voi ilmetä levottomuutta ja aiheet voivat joistain oppilaista tuntua noloilta tai jännittävilä.

Paljon on ryhmissä eroja, mutta on siinä joskus isoja haasteita ja ei sitten kuitenkaan haluais, että opetus siitä kärsii. Monia oppilaita seksuaalisuus kiinnostaa ja haluais kuitenkin oppia, mutta joskus menee liikaa aikaa naureskeluun ja pelleilyyn, vaikka eihän siinä mitään niin hauskaa kuitenkaan pitäis olla. *H5*

Työrauhan saavuttaminen luokassa voidaan kokea aikaa vievänä ja uuvuttavana. Toisaalta joillakin haastatelluista luokanopettajista ei ollut tullut esiin haasteita työrauhan säilyttämisessä, vaan oppilaiden oli koettu olevan valmiita oppimaan lisää.

Musta tuntuu, että nykyajan nuoret on aika valveutuneita ja ne on kiinnostuneita ja ne haluaa tietää, niin en ole hirveästi törmännyt semmoisiin ennakkoluuloihin, että nyt tullaan tunnille naureskelemaan ja tää on ihan jotain älytöntä juttua, vaan nuoret oikeastaan haluaa tietää ja ne on aika innostuneita asiasta. Oma kokemus on se, että kun valmistele hyvin niin työrauha pysyy hyvänä. *H4*

Haastatellut opettajat olivat omassa opetuksessaan ennakoineet seksuaalikasvatuksen aiheiden käsittelyä erilaisilla tavoilla rauhottomuuden vähentämiseksi. Opetusta voi suunnitella etukäteen huolellisesti ja

seksuaalisuuden teemoja voidaan käsitellä jo ennen kuin ne tulevat varsinaisesti eteen jollain tietyllä opintojaksolla.

Sehän alkaa yleensä heti alkusyksystä, kun joku ympän kirja jaetaan, oli se ikäluokka mikä tahansa ja mullakin on se tapa, että mä annan selata aina kirjat läpi, niin kyllähän sen joku ensimmäisenä sen pippelin kuvan löytää sieltä ja sitten me katotaan, että no niin, täältä löytyy jotain kiinnostavaa, että katsotaanpa mitä siellä on. Sitten mä myös tykkään todeta sen ääneen, että tää nyt osaa saattaa naurattaa. *H1*

Seksuaalisuutta koskevat asiat kohdataan, kun oppilaiden huomio niihin kiinnittyy. Oppilaissa herääviä tunteita ei väheksytä, vaan ne kohdataan tilanteeseen sopivalla tavalla. Haastatteluissa luokanopettajat mainitsivat useaan otteeseen pitkäjänteisen työn merkityksen seksuaalisuuden teemojen käsittelyn luonnollisuuden tavoittelussa.

Mä koen, että se lähtee jo ihan niin kun varhaiskasvatuksesta. Että jos varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ei ole ollut tällaista keskustelua, vaikka kehosta, niin sitten se näyttäytyy levottomuutena koulussa. *H6*

Haastateltavat pohtivat sitä, miten seksuaalikasvatus alkaa jo ennen kouluikää ja kuinka asioiden käsittely varhaisessa vaiheessa voi helpottaa samankaltaisten aiheiden käsittelyä myöhemmin kouluiässä. Pitkäjänteisen työskentelyn lisäksi pohdittiin sitä, että ylipäätään opetettavan ryhmän tunteminen auttaa opettajaa tunnistamaan sellaisia riskejä, joita opetustilanteessa voi tulla vastaan.

Varmaan riippuu just esimerkiksi ryhmästä, että minkälainen kulttuuri ylipäänsä, vaikka siinä luokassa on, kuinka tavallaan avoimesti asioista ylipäänsä puhutaan tai onko jotain kiusaamista. Jos tuntee sen ryhmän niin voi ehkä nähdä etukäteen, jos siihen liittyy jotain tiettyjä riskejä tai jotain mitä pitää huomioida varsinkin, jos ensimmäisiä kertoja on niitä opettamassa. *H2*

Haastateltavat tiedostivat sen, että eri opetusryhmien ja luokkien välillä voi olla eroja siinä, millaisia asioita opetuksessa tulee huomioida. Tutun ryhmän opettamisen ajateltiin auttavan ennakkoinnissa, mikä koettiin monessa eri tilanteessa opetuksen toteutusta helpottavana tekijänä.

5.1.3 Opettajan rooli

Opetuksen haasteiden ja käytännön toteutuksen lisäksi opettajat pohtivat omaa rooliaan opettajana. Opettajan roolilla tässä pääteemassa viitataan siihen, että

koulussa opettajilla on usein tietynlainen yksityiselämästä eroava rooli ja oppilaat ja vanhemmat kohdataan tähän rooliin sopivalla tavalla. Tämän pääteemaan alateemoja ovat *Yksityisyys*, *Neutraalius* ja *Luotettava aikuinen*.

Tämän pääteeman ensimmäinen alateema on Yksityisyys. Opettajan roolin vaatimiin piirteisiin sisältyi ajatuksia siitä, miten suojella omaa yksityisyyttään ja sitä, millaisia rajoja omalle avoimuudelle kannattaa opetustilanteessa asettaa.

Varsinkin jos ensimmäisiä kertoja on niitä opettamassa, niin jotenkin vähän käydä omassa mielessä läpi, että mitä mä itse ajattelen ja mitä mä haluan sanoa ja mitä ehkä en halua sanoa ja koska siinä voi tulla semmoisia yllättäviäkin tilanteita – – on ehkä hyvä miettiä myös se raja, vaikka se voi tuntua itsestään selvältä, ei tietenkään lähdetä avaamaan mitään vaikka omia henkilökohtaisia asioita, mutta jotenkin jos se tilanne tulee yllättäen niin on ehkä hyvä olla valmistautunut sillä tavalla, että tietää myös mitä mä en aio sanoa tai missä menee se oman yksityisyyden raja. *H2*

Vaikka oma käsitys opettajan roolista erilaisissa oppimistilanteissa olisi yleensä selkeä, voivat yllättävät muuttujat hämmentää opettajaa. Kaikkiin vuorovaikutustilanteisiin ja oppilaiden kysymyksiin ei voi varautua etukäteen, mutta mahdollisia erilaisia tilanteita on silti hyvä pohtia opetukseen valmistautuessa. Osassa haastatteluissa tuli esiin, että jotkin oppilaiden kysymykset koetaan liian henkilökohtaisina, mikä voi aiheuttaa ristiriitaa oman yksityisyyden suojelun ja oppilaan tiedon janoon vastaamisen välillä.

Joskus on vähän tasapainoilua. – – Ja kun en mää itse halua vastata sellaisiin, mutta en sitten toisaalta halua, että oppilaalle tulee tunne, että ei olisi pitänyt edes kysyä ja, että hän ei nyt saanut haluamaansa tietoa. Jotenkin koittaa pysyä mahdollisimman pokerina siinä. *H5*

Haastateltavat kokivat, että oman yksityisyyden suojelu on tärkeää, minkä vuoksi oppitunneilla esitettyihin kysymyksiin pyritään antamaan todella yleisellä tasolla muotoiltuja vastauksia. Oppilaiden tunteita ja halua tietää asioista pidettiin merkittävänä, mutta omien rajojen asettamisen ajateltiin voivan opettaa oppilaille muiden kunnioitusta ja itsemääräämisoikeutta.

Toinen tämän pääteeman alateema on Neutraalius. Tällä viitataan siihen, miten opettajan tehtävään ja opettamiseen liittyy puolueettomuus, ammattimaisuus ja aatteettomuus. Osa haastateltavista näki, että opettajan rooliin voi tukeutua, mikäli seksuaalikasvatuksen teemojen opettaminen tuntuu haastavalta. Opettajan roolin ajateltiin tuovan varmuutta siihen, että tietää, miten erilaisia teemoja kuuluu opettaa.

Jotenkin se helpottaa, kun ajattelee, että ”noniin minä olen tässä nyt se ammattilainen ja tiedän mitä teen” ja jotenkin vaan sitten ottaa semmoisen roolin siinä luokassa, että ei tässä nyt oo mitään ihmeellistä eikä tää nyt eroa tosta muusta. *H7*

Opettajan rooli nähtiin ammattimaisena ja sen koettiin muistuttavan epävarmuuden hetkissä siitä, että on riittävän pätevä toimimaan opettajan tehtävässä. Opettajan roolin ammattimaisuuden lisäksi pohdittiin sitä, että myös seksuaalikasvatuksessa opetettavien asioiden tulee olla opettajan omasta ajatusmaailmasta irrallisia.

Sä tietenkin aina toimit sen opetussuunnitelman puitteissa. Mä ajattelen silleen, että vaikka olisi jotakin omia näkökulmia tai vaikka poliittisia näkökulmia, niin opettajan semmoiset roolit ei saa näkyä siinä vaan se pitäisi olla mun mielestä semmoista tasavertaista ja yhdenmukaista. *H4*

Opetuksen tasavertaisuutta ja opetettavan tiedon neutraalia esittämistä pidettiin tärkeinä asioina opetuksessa. Opetussuunnitelma koettiin luonnollisena opetusta ohjaavana tekijänä.

Kolmas tähän pääteemaan liittyvä alateema on Luotettava aikuinen. Luotettavuus pitää tässä kontekstissa sisällään myös sen, miten opettaja nähdään yhtenä turvallisena aikuisena, sekä sen, miten oppilaat näkevät opettajan sellaisena henkilönä, jolle voi kertoa henkilökohtaisiakin asioita. Haastateltavat luokanopettajat näkivät, että opettajan on tärkeää pyrkiä olemaan luotettava ja turvallinen aikuinen oppilaiden silmissä. Ajateltiin, että oppilaalla on hyvä olla opettajaan sellainen suhde, että tälle uskaltaa kertoa, mikäli jokin asia mietityttää.

Aina välillä tulee tilanne, jossa joku oppilas tulee vaikka kertomaan, miten menkat on alkanut kesken koulupäivän ja pyytää siinä sitten jonkinlaista tukea siihen tilanteeseen. Siitä tulee aina semmonen, että ”jes, tää lapsi uskalsi tulla kertomaan”. *H7*

Oppilaiden avoimuus koettiin luottamuksen osoituksena ja se sai tuntemaan onnistumisen tunteita omassa opettajuudessa. Turvallisuuden näkökulmasta haastateltavat ajattelivat, että opettajan tehtäviin kuuluu luoda luokkaan turvallinen ilmapiiri ja tämä korostuu etenkin seksuaalikasvatuksen aiheita opetettaessa.

Kaikki tavallaan lähtee siitä turvallisuudesta, että se toimii pohjana niiden asioiden käsittelyssä. Oppilailla pitää olla sellanen olo, että tässä luokassa

uskaltaa kysyä, kertoa ja ihmetellä. Onneksi usein se sama luokka on siinä pidemmän aikaa, niin on tavallaan aikaa luoda siinä sitä ilmapiiriä ennen, kun mennään niihin arempiin juttuihin. *H3*

Turvallinen ilmapiiri nähtiin seksuaalikasvatuksen opettamisen perustana ja edellytyksenä onnistuneelle opetukselle. Haastatteluissa tuli esiin se, miten useamman vuoden kestävä työskentely saman ryhmän kanssa helpottaa seksuaalisuuteen liittyvien teemojen opettamista, sillä ryhmän ja sen ilmapiirin tunteminen nähtiin etuna arkojen aiheiden käsittelyssä.

5.2 Seksuaalikasvatuksen opettaminen

5.2.1 Merkityksellisyys

Luokanopettajia haastatellessa toistuva aihe oli se, että seksuaalikasvatus nähdään tärkeänä osana kasvatusta. Seksuaalikasvatuksen opettamiseen liittyvistä päätemoista ensimmäinen on sen *Merkityksellisyys*. Tällä merkityksellisyydellä viitataan niihin seikkoihin, joihin haastatellut luokanopettajat kokivat seksuaalikasvatuksen vaikuttavan. Lisäksi merkityksellisyyteen sisältyvät ne asiat, jotka koettiin tärkeiksi seksuaalikasvatuksen opettamisessa. Merkityksellisyyttä käsitellään tässä luvussa eri alateemojen kautta, jotka ovat *Turvallisuus, Tunteet ja tarpeet sekä Häpeä*.

Ensimmäinen tässä pääteemassa käsiteltävä alateema on Turvallisuus. Tällä viitataan siihen, miten luokanopettajat näkivät seksuaalikasvatuksen olevan yhteydessä oppilaiden turvalliseen kasvuun ja kehitykseen, sekä siihen, että erilaisten turvataitojen opettamista pidettiin seksuaalikasvatuksen aiheita käsiteltäessä tärkeänä. Seksuaalikasvatus nähtiin yhtenä tekijänä, jolla voidaan suojella lasten kasvua.

Mun mielestä on tärkeitä, että lapset tietää, millanen käytös on ok, sekä niinku minua ja muita kohtaan. – – Siinä on se tavallaan kasvurauha, että suojellaan sitä lasta ja se saa kans ne työkalut siihen turvalliseen toimintaan.
H3

Seksuaalikasvatuksen koettiin antavan oppilaille turvaa tarjoamalla valmiuksia erilaisissa tilanteissa toimimiseen. Ajateltiin, että lapsen on tärkeää tunnistaa, mikäli häntä kohtaan käyttäydytään jollain tavalla väärin. Sen lisäksi haluttiin, että lapset osaavat kohdella myös toisia kunnioittavalla tavalla. Haastateltavat pitivät

seksuaaliturvallisuutta opetuksessa painotuksen arvoisena asiana, jota voitaisiin lisätä opetukseen enemmän.

Nyt on ainakin huomannut sen, että tämmöistä fyysistä koskemattomuutta koskevat asiat on noussut yhä vaan nuoremmilla esille. Ja mun mielestä tämmöistä seksuaaliturvallisuuteen liittyvää asiaa voisi olla enemmän, koska se on semmoinen asia mitä ei koulussa ehkä vielä tarpeeksi painoteta. *H6*

Fyysistä koskemattomuutta käsittelevien aiheiden koettiin nousseen tärkeäksi seksuaalikasvatuksen teemaksi jo nuorempienkin lasten kohdalla. Seksuaaliturvallisuutta koskeva opetus nähtiin tarpeellisena ja sen määrän nähtiin voivan myös lisääntyä.

Toinen Merkityksellisyyden pääteeman alateema on Tunteet ja tarpeet. Tällä viitataan siihen, miten seksuaalikasvatus pitää sisällään myös tunnekasvatusta ja opettaa oppilaita tunnistamaan ja sanallistamaan omat ja muiden tarpeet. Seksuaalisuuden teemoihin koettiin liittyvän suuria tunteita ja seksuaalikasvatuksen ajateltiin voivan lisätä kunnioitusta sekä itseä, että toisia kohtaan.

Siihen liittyy isoja tunteita ja mun mielestä on jotenkin ihana ajatella, että jos pystyy olemaan semmoinen ihminen, joka pystyy ehkä lisäämään semmoista arvostusta ja sitä kunnioitusta siellä ja hyväksyntää omaa ja toisten seksuaalisuutta ja kehollisuutta kohtaan, niin sen takia kyllä jotenkin tykkää siitä aiheesta. *H1*

Haastatteluissa pohdittiin sitä, miten opettajan toiminnalla voi olla vaikutusta siihen, miten oppilaat arvostavat omaa ja toisten seksuaalisuutta ja kehollisuutta. Seksuaalikasvatuksen ajateltiin voivan lisätä hyväksyntää seksuaalisuuden eri aiheiden suhteen. Tärkeistä seksuaalikasvatukseen liittyvistä aiheista kysyttäessä kunnioittavan ja arvostavan käyttäytymisen lisäksi nousi esiin ajatus siitä, että seksuaalikasvatuksessa käsiteltävät teemat voivat olla merkitykseltään laajempia, kuin vain suoraan seksuaalisuuteen liittyen.

Tavallaan seksuaalikasvatustakin laajempi juttu, mutta just ehkä semmoinen itsemääräämisoikeus ja semmoinen, että uskaltaa tuoda esille ja sanottaa omia tunteita ja tarpeita ja mistä tykkää ja mistä ei tykkää ja niin edelleen. – Se pohjustaa ehkä sitä jo pienestä pitäen, että jos tulee se kokemus, että mä oon arvokas tämmöisenä, kun mä oon ja mulle ei saa tehdä mitä vaan tai sanoa mitä vaan ja osaa sanoa ei ja osaa ilmasta itseensä. *H2*

Seksuaalikasvatuksen uskottiin opettavan lapsille itsemääräämisoikeudesta ja oman itsensä ilmaisemisesta. Omien tunteiden ja tarpeiden sanoittamisen taito nähtiin pohjustavan kokemusta siitä, että lapsi on arvokas sellaisena kuin on ja hänen mielipiteellään ja kokemuksillaan häntä itseään koskevista asioista on merkitystä.

Merkityksellisyyden pääteeman kolmas alateema on Häpeä, mikä viittaa niihin häpeän tunteisiin, joita seksuaalisuuskasvatuksen yhteydessä voi esiintyä. Seksuaalisuus ja siitä puhuminen voi aiheuttaa joissain henkilöissä häpeän tunteita ja seksuaalisuuteen liittyvät asiat voidaan kokea kiusallisina. Tämän lisäksi monet voivat tuntea häpeää omaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, kuten esimerkiksi kehosta tai seksuaalisesta suuntautumisesta. Haastateltavat toivat ilmi kokemuksiaan siitä, miten kehohäpeää ilmaantuu eritasolla eri ikäisillä oppilailla.

Semmoinen kehitys näkyy täällä pienissä, että uskalletaan olla enemmän omia itsejään tässä. Sitten nyt kun mulla on vaikka ne kolmoset ja sitten kun vertaa, että mä opetan myös vitosille liikuntaa, että kyllähän se alkaa sitten siellä jo se semmoinen pukukoppinostelu ihan eri tavalla. Kun se murrosikä sieltä puskee päälle, niin semmoinen nolous siellä alkaa, että sen takia musta olisi myös ihana opettaa välillä noita isompia, että saisi olla myös siinä ikäluokassa vaikuttamassa siihen. Kaikilla on keho ja se on kaikilla erilainen.
H1

Seksuaalisuuteen ja omaan kehoon liittyvien häpeän tunteiden lisääntymisen pohdittiin voivan olla yhteydessä murrosiän alkamiseen. Tätä pohdintaa ohjasivat luokanopettajien omat kokemukset siitä, miten ylemmillä luokilla oppilaat ovat itsetietoisempia.

Häpeään liittyen pohdittiin myös sitä, miten perheillä voi olla erilaisia maailmankuvia, esimerkiksi uskonnollisten näkemysten takia. Haastateltavilla oli yksimielinen ajatus siitä, että opettajan ja koulun tulee kunnioittaa eri uskontoja ja perheiden vakaumuksellisuutta.

Mutta sitten ehkä, jos se tulee kotoa, vaikka liittyen johonkin uskonnolliseen taustaan tai tämmöiseen, niin mä ajattelen, että ei se ole mun tehtävä myöskään alkaa sitä muuttamaan tai tavallaan, että heillä on niinku täysi oikeus opettaa sen oman näkemyksen mukaan ja mun tehtävä on siinä tarjota sitä tietoa ja semmoista. *H2*

Erilaisten uskontojen ja kulttuurien sekä perheiden omien näkemysten kunnioittaminen jättää opettajalle kuitenkin tilaa tarjota tietoa oppilaille opetussuunnitelman ja -sisältöjen kautta.

Seksuaalisuuden aiheisiin liittyvää häpeää ei nähty pelkästään kielteisenä ilmiönä, vaan sen ajateltiin toisaalta olevan lapselta täysin luonnollinen reaktio uusiin aiheisiin.

Kyllähän se aiheuttaa aina heissä semmoista samanlaista kikatusta ja muuta tällaista, että "hei katso, tuolla on kuva alastomasta ihmisestä", mutta toisaalta musta myös tuntuu, että se on se, mikä on luonnollinen reaktio siihen, että ei niinkään hävetä sitä, että miten asiat on vaan se, että se "hihi" kuuluu nyt vaan siihen luonnollisena reaktiona. *H6*

Kaikkien häpeäksi tulkittavien tunteiden ei uskottu välttämättä kuvastavan juuri häpeää, vaan kyse voi olla myös yleisestä kiinnostuksesta uutta aihetta kohtaan. Uudet ja ehkä myös yllättävät asiat voivat herättää hämmentyneitä ja huvittuneitakin reaktioita.

5.2.2 Oppilaan oikeus tietoon

Toinen pääteema seksuaalikasvatuksen opettamiseen liittyvissä asioissa on Oppilaan oikeus tietoon. Tämä pääteema pitää sisällään sen, millaista tietoa oppilaiden on hyvä saada alakoulussa ja millaisia asioita tämän jaettavan tiedon suunnittelussa tulee ottaa huomioon. Oppilaan oikeus tietoon -pääteema pitää sisällään kolme alateemaa, jotka ovat Oikea tieto, Sosiaalinen media ja Muuttuva maailma.

Ensimmäinen käsiteltävä alateema tässä pääteemassa on Oikea tieto. Oikealla tiedolla viitataan siihen, että koulu on oppilaille tärkeä tiedon lähde ja koulussa opetettavien asioiden tulee perustua tutkittuun tietoon. Koulussa tarjottavan oikean tiedon tärkeys tuli haastatteluissa esille siitä näkökulmasta, että oppilaat saavat kotoaan hyvin erilaisia lähtökohtia seksuaalisuuden aiheista, mikä näkyy erilaisina tasoina tiedon määrässä.

Tää on semmoinen aihe, että sitä kodeissa käsitellään aika epätasapuolisesti, että joissain kodeissa se on selkeästi hyvinkin tuttua ja sitten taas toiset on ihan että "mitä tää on" ja se heti aiheuttaa semmoista... No joko, että ei oikeasti tiedetä mitään asioista tai selkeästi ei ole puhuttu tai sitten se on jotenkin vielä siellä semmoisella, että se ei ole luonnollinen osa elämää. *H1*

Haastateltavat kertoivat, että oppilaiden erilaiset tietotasot tulevat selkeästi esiin sekä opetuksessa että arjen tilanteissa. Oppilaille on kertynyt erilainen määrä tietoa joko kotikasvatuksen tai muiden tietolähteiden seurauksena. Haastatteluissa pohdittiin myös sitä, voiko seksuaalikasvatusta opettaessa tulla ristiriitoja sen välillä, miten maailma nähdään eri kodeissa ja mitä koulussa opetetaan.

Aina peilaan siihen, että aina kun sitä opetusta toteuttaa niin, kun tekee opetussuunnitelman mukaisesti ne asiat ja tavallaan oppilailla on oikeus siihen seksuaalikasvatukseen tietoon seksuaalisuudesta ja muusta niin ei ole tullut mitään semmoisia ongelmia, että aina kun se oman toiminnan perustaa opetussuunnitelmaan, niin siinä ei voi kovin mönkään mennä. *H4*

Haastateltavien mielestä oppilaan oikeus tietoon seksuaalisuudesta on tärkeää turvata. Opetussuunnitelmaan nojautuminen nähtiin hyvänä keinona ennaltaehkäistä mahdollisia ristiriitatilanteita. Se myös nähtiin asiana, jolla opetettavia teemoja voidaan puolustaa siinä vaiheessa, mikäli jotain ristiriitoja ilmenisi.

Toinen tämän pääteeman alateema on Sosiaalinen media. Tähän alateemaan sisältyy sellaiset vaikutukset, joita haastatellut luokanopettajat kokivat sosiaalisella medialla olevan seksuaalisuuteen ja sen kehittymiseen liittyen. Pääosin haastateltavat ajattelivat, että oppilaat ovat valveutuneita ja osaavat tunnistaa oikean tiedon sosiaalisessa mediassa, mutta sen käytössä nähtiin olevan myös riskejä.

Nuoret on nykyään aika valveutuneita, varsinkin jos ne on sosiaalisen median parissa, että ne näkee ja kuulee sieltä asioita. Voi niinku ihan asiallisiakin asioita kuulla, mutta jotkut voi nähdä siellä asioita mitkä voi järkyttää. – – Kyllä ne nuoret tosi hyvin asioista jo tänä päivänä tietää ja saa sitä tietoa sieltä, mutta se on hyvä, että saadaan sitä koulun asiatietoa siihen rinnalle vielä. *H4*

Haastateltavat uskoivat, että sosiaalisessa mediassa lapset ja nuoret voivat kohdata sellaista tietoa, joka ei pidä paikkaansa tai vastaantulevat sisällöt voivat jopa järkyttää joitain oppilaita. Koulusta saatavan faktapohjaisen tiedon koettiin täydentävän sosiaalisesta mediasta saatavia tietoja ja korjaavan mahdollisia vääriä uskomuksia.

Vaikka oppilaat koettiin pääosin valveutuneina sosiaalisen median käyttäjinä, oli joillain haastateltavista myös huolestuneisuutta siitä, miten oppilaat

ovat vastuuttomasti tuotetun virheellisen sisällön sekä algoritmien armoilla. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa esiintyvän kehopuheen ja naisvihan koettiin olevan huolestuttavia seksuaalisuuden teemoihin liittyviä ilmiöitä.

Se on toisaalta sääli, että se on niin paljon kiinni siitä, että mitä itse hoksaa seurata tai että mihin sen algoritminsä vahingossa opettaa, että kun sitä ei voi sitten kontrolloida, että mitä ne lapset sieltä saa silmilleen. – – Lapsilla se saattaa olla vaan sitä haitallista kehonkuvaa tai että pojille syötetään vaan jotain Andrew Tatea ja sen misogyniaa sieltä, niin se on huolestuttava, että siihen ei ole jotenkin mitään keinoja. Ja sitten, jos vanhempia ei kiinnosta niin ne on siellä ihan vietävissä. *H1*

Haastatteluissa pohdittiin myös vanhempien roolia lasten sosiaalisen median käytössä. Yhtäältä osa vanhemmista on erittäin kiinnostuneita siitä, millaista sisältöä heidän lapsensa näkevät ja millaisia sovelluksia he käyttävät. Toisaalta toinen osa vanhemmista ei ole yhtä kiinnostuneita siitä, miten paljon ja millaisen sisällön parissa lapset viettävät aikansa, eivätkä kaikki vanhemmat ota huomioon esimerkiksi sovelluksiin asetettuja ikärajoja. Sosiaalisen median käytön sekä misinformaation ja disinformaation yleisyyden vuoksi medialukutaitojen opettaminen nähtiin merkittävänä asiana jo alakoulun opetuksessa. Medialukutaidon kehittämisellä haluttaisiin varmistaa se, että oppilaat eivät altistu haitalliselle tiedolle.

Viimeinen alateema tälle pääteemalle on Muuttuva maailma. Tässä alateemassa käsitellään sitä, miten maailmassa ja yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ja tiedon lisääntyminen ovat yhteydessä seksuaalikasvatukseen ja sen opettamiseen. Haastateltavat ajattelivat, että opettajan ei tarvitse likaa mieltä siitä, onko joku aihe sopiva tietynikäisille, sillä oleellista on se, kuinka aiheesta puhutaan. Lasten koettiin olevan hyväksyviä erilaisille asioille, kunhan ne heille selitetään ymmärrettävästi.

Parempi vaan mitä enemmän niistä puhutaan. Lapsethan on loppujen lopuksi ihan hirveän hyväksyviä kaikelle ja että kun asiat vaan selittää niin sitten he on sillä että ”aa okei”. – – Kun heille on siitä puhuttu, se toivottavasti vähentää myös sitä oman elämän kriiseilyä siellä tulevaisuudessa. *H1*

Asioista aikaisessa vaiheessa puhumisen pohdittiin voivan ennaltaehkäistä oppilaiden omasta sukupuolesta ja seksuaalisuudesta aiheutuvia kriisejä. Monipuolisen seksuaalisuuteen liittyvän tiedon uskottiin helpottavan asioiden käsittelyä myöhemmin elämässä. Yhtenä tärkeänä asiana, joka kaikkien

opettajien olisi hyvä tiedostaa, ajateltiin olevan se, että oppilaat saavat tietoa itsenäisesti muualtakin kuin koulusta tai kotoa.

Opettajan on hyvä tiedostaa se, että vaikka oppilaille ei kotona puhuttaisi asioista, niin sitten ne on kuitenkin saattanut löytää tietoa ihan itsekseen. Niin jotenkin se, että löytäisi sen tasapainon tän kaiken keskellä. Sehän on ihan erittäin vaikeata, mutta semmoinen on vaan mahdollisuuksien mukaan löydettävä. *H6*

Muuttuvan maailman ja sen mukana tulevan uuden tiedon suhteen ajateltiin opettamisen olevan tasapainoilua. Opettajat eivät voi yhtäältä sivuuttaa oppilaita kiinnostavia asioita, mutta toisaalta tulee huomioida se, että oppilaat tulevat erilaisista lähtökohdista ja heidän kehityksensä ovat eri vaiheissa. Vaikka monipuolinen tieto nähtiin tärkeänä osana opetusta ja avoimen seksuaalisuuden teemoista puhumisen ajateltiin olevan luonnollista, nousi haastatteluissa esiin pohdintaa myös siitä, että joissain asioissa lapset saisivat pysyä kauemmin lapsina.

5.2.3 Jatkuvuus

Jatkuvuudella tässä tutkielmassa tarkoitetaan sitä, miten seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta ei voida irrottaa erilliseksi asiaksi koulun muusta opetuksesta ja arjesta eikä myöskään ihmisen eri elämäntilanteista. Jatkuvuuspäätteeman alateemoiksi tutkimuksessa muodostuivat *Arkiset tilanteet*, *Oppiainerajat ylittävyys* ja *Elämän läpäisevyys*.

Tämän päätteeman ensimmäinen alateema on Oppiainerajat ylittyvyys. Haastatteluissa luokanopettajat pääsivät kertomaan omia näkemyksiään siitä, miten he kokevat seksuaalikasvatuksen teemojen ylittävän rajat eri oppiaineiden välillä vai nähdäänkö seksuaalikasvatus enemmän vain tietyille oppitunneille rajoittuvana aiheena. Pääosin haastatellut kokivat, että seksuaalisuuden aiheita käsitellään paljonkin yli oppiainerajojen. Etenkin liikuntatunnit nähtiin sellaisina, joilla tapahtuu seksuaalikasvatusta osana muuta opetusta oppiaineen kehollisuuden vuoksi.

On se [seksuaalikasvatus] semmosta, mitä tulee paljon kaikissa sellaisissa tilanteissa, missä esim. voidaan koskettaa toista. Aika usein just liikunnassa, kun on jotain hippaleikkejä niin siinä on muistuteltu, että miten vaikka voi muita läpsästä. Ja sitten on tilanteita, missä vaikka voidaan halata toista,

vaikka jonkun synttärit, niin siinäkin sanon, että on jokaisen oma päätös haluaako halata. *H7*

Seksuaalikasvatuksen oppiainerajojen ylittävyys tuli haastatteluissa esille sellaisissa tilanteissa, joissa on oleellista ottaa huomioon se, miten toista ihmistä saa koskea ja miten toisille puhutaan kunnioittavasti. Liikuntatuntien lisäksi seksuaalikasvatuksen teemojen nähtiin tulevan esille myös esimerkiksi äidinkielen tunneilla tunne- ja turvataitojen harjoittelussa sekä vuorovaikutustaitojen kontekstissa.

Äidinkielessä voidaan harjoitella tunne- ja turvataitoja. Voidaan käydä läpi, että miten keskustellaan toiseen toisen kanssa, saadaanko me koskea toiseen, mennäänkö me halaamaan sitä. Kaikkea tämmöistä, että ne on samalla myös semmoisia vuorovaikutustaitoja, mitä meillä tulee koulun arjessa monissa tilanteissa ja monissa eri oppiaineissa ja ne aina limittyvät kuitenkin jollakin tavalla myös siihen seksuaalikasvatukseen, että voidaan puhua vaikka sukupuolesta. *H4*

Eri oppiaineiden tunneilla ja muutenkin koulun arjessa koettiin tulevan vastaan paljon sellaisia tilanteita, joihin myös seksuaalikasvatuksen teemat limittyvät. Tästä syystä toinen Jatkuvuus-pääteeman alateemoista on Arkiset tilanteet. Arkiset tilanteet -alateema viittaa sellaisiin koulussa tapahtuviin tilanteisiin ja keskusteluihin, jotka eivät ole osa varsinaista oppituntia, vaan tilanteet voivat tulla opetustilanteiden sivussa tai esimerkiksi välitunneilla tai päivän aikana tapahtuvissa erilaisissa siirtymätilanteissa. Oikean tiedon opettamisen lisäksi koettiin, että opettajan tehtävä on tarjota myös muuta kasvatusta seksuaalisuuden teemoista.

Se kasvatuksellinen puoli on sen varsinaisen opetuksen lisäksi siinä toki hirveän tärkeä, niin sitten se on ehkä semmoinen aihe myös, mihin liittyy paljon semmoisia diskreettisiä ja sen tyyppisiä asioita, mistä myös ehkä kodeilla voi olla erilaisia näkemyksiä. *H2*

Seksuaalisuuteen koettiin liittyvän hienotunteisuutta vaativia aiheita, jotka voivat jakaa mielipiteitä koulun ja kotien välillä. Seksuaalikasvatus kuitenkin koettiin luonnolliseksi osaksi erilaisia koulun arkisia tilanteita siinä määrin, ettei sen aiheiden opettamista edes aina tehty tietoisesti, vaan se tuli luontevana osana muuta toimintaa. Koulun oppilaiden taustojen ajateltiin voivan vaikuttaa myös siihen, kuinka paljon seksuaalikasvatuksen teemoja tulee tarpeen käsitellä koulun arjessa.

Alkaa jo ihan sieltä päiväkodista ja seksuaalikasvatus on semmoinen aihe, mitä tapahtuu koulun arjessa oikeastaan aika huomaamattakin jatkuvasti ja sitä pitäisi tapahtua. Ehkä kun työskentelee koulussa, missä on paljon esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia, niin silloin se seksuaalikasvatus korostuu, koska on niin eri kulttuuritaustoista olevia oppilaita, että esimerkiksi sukupuolten välinen tasa-arvo ei ole millään tavalla itsestäänselvyys. *H4*

Haastatteluissa pohdittiin sitä, miten koulussa, jossa on verrattain paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita voi seksuaalikasvatuksen teemat tulla enemmän esiin arkisissa tilanteissa johtuen erilaisien kulttuurien ilmenemisestä. Erilaisten kulttuurien koettiin vaikuttavan siihen, mitä oppilaat ajattelevat laajemmin erilaisista yhteiskunnallisistakin asioista. Näissä tilanteissa seksuaalikasvatus nähtiin luontevana osana kasvatusta.

Jo aiemmissa sitaateissa on tullut esiin se, miten haastateltavat luokanopettajat kokivat, että seksuaalikasvatuksen tulisi olla osa jo varhaiskasvatusikäisten lasten elämää. Tästä päästään tämän pääteeman viimeiseen alateemaan, joka on Elämän läpäisevyys. Tällä tarkoitetaan sitä, miten seksuaalisuus ja näin myös seksuaalikasvatus on osa ihmisen kehitystä eri elämänvaiheissa. Haastatteluissa nostettiin esiin se, että jo varhaiskasvatuksessa toteutetaan kehotunnekasvatusta, jollaa tarkoitetaan samankaltaisia asioita, kuin seksuaalikasvatuksella.

Onhan se jo vakassakin ne kehotunnetaidot ja mun mielestä kuuluis jo ennen sitäkin näitä asioita käsitellä. Tai siis jo ihan pienestä kuuluis tietää, että miten toinen ihminen saa koskea ja näin. – – Ja koko elämä tässä on sitten aikaa kaikkea oppia. *H3*

Jo pienille lapsille tarjottavan seksuaalikasvatuksen ajateltiin olevan tärkeää etenkin niiltä osin, että lapsi tietää, millainen toisen ihminen koskettaminen on hyväksyttävää ja että lapsi oppii puolustamaan omia rajojaan. Seksuaalisuuden mukana olo elämän jokaisessa vaiheessa koettiin olevan hyvä peruste sille, miksi seksuaalikasvatusta tulee tarjota kaikenikäisille. Seksuaalisuudesta oppimisen ajateltiin kestävän läpi ihmisen koko elämän lapsuudesta aina vanhuuteen. Haastatteluissa nousi esiin se, että seksuaalisuuden eri teemojen ajateltiin sopivan käsiteltäväksi jo lapsesta asti, kunhan opetus toteutetaan lapsen ikätaso huomioiden.

En mä nää syytä sille, miksei kaikista asioista vois puhua ihan sillai avoimesti, vaikka joskus tuntuukin vaikeelta. Tai siis tietenkin sen verran pitää aina ajatella, että onko nyt nää lapset jo sen ikäisiä, että tavallaan

pystyy käsittelemään näitä asioita tai siis ehkä se, että kuinka tarkasti tai millai niistä puhuu. *H5*

Oppilaiden ikätason huomioidussa koettiin olevan tärkeää se, että asioista puhutaan lapselle ymmärrettävällä tavalla. Tässä tulee huomioida esimerkiksi sanavalinnat ja se, että ennestään vieraat termit selitetään. Haastateltavat ajattelivat, että lasten on tärkeää saada vastauksia heitä mietityttäviin kysymyksiin seksuaalisuuden teemoista.

6 POHDINTA

6.1 Johtopäätökset

Tutkimuksessa haastatellut luokanopettajat näkivät seksuaalikasvatuksen opettamisen sisältävän erilaisia haasteita oppilaiden taustoihin, eriäviin kehitysvaiheisiin ja omaan opettajuuteensa liittyen. Näiden haasteiden lisäksi seksuaalikasvatuksen opettamiseen liittyy muita huomioitavia seikkoja, kuten kattavien oppimateriaalien varmistaminen, sopivien työskentelytapojen suunnittelu, perheiden ja opettajien eriävät taustat ja se, millainen opettajan rooli on näiden aiheiden käsittelyssä. Haastateltujen luokanopettajien näkemykset ja kokemukset olivat pääosin hyvin yhteneviä erilaisten tutkimusten kanssa, mikä antaa viitteitä siitä, että haastatellut luokanopettajat olivat valveutuneita seksuaalikasvatuksen opettamisen suhteen.

Seksuaalikasvatuksen käytännön toteutuksen suhteen haastatellut luokanopettajat ajattelivat, että seksuaalikasvatus eroaa jossain määrin muista opetettavista aiheista. Valmiiden oppimateriaalien ajateltiin olevan tiedollisesti pääosin hyviä, mutta sisällöltään niukkoja. Tämän vuoksi haastatellut pohtivat, että oppimateriaalien kattavuudesta vastuu on pitkälti opettajalla. Netistä lisämateriaalien etsiminen nähtiin kuitenkin helppona. Luokanopettajien näkemykset siitä, että oppikirjat eivät ole tiedollisesti kattavia seksuaalikasvatuksen osalta, ovat yhteneviä tutkimuksen kanssa, jonka mukaan opettajat eivät koe opetussuunnitelman sisältöjen täyttävän esiteini-ikäisten lasten tarpeita seksuaalikasvatuksesta (Lehtonen ym., 2024).

Haastateltavat kokivat seksuaalikasvatuksen tärkeänä ja merkityksellisenä osana alakoulun opetusta ja arkea. Seksuaalikasvatuksen ajateltiin olevan eduksi lapsen kasvussa ja kehityksessä niin seksuaaliturvallisuuksi, itse ilmaisun kuin muiden kunnioittamisen suhteen. Haastateltujen näkemykset olivat näin linjassa sen kanssa, mitä tutkittu tietokin on osoittanut seksuaalikasvatuksen vaikutuksista kehitykseen ja turvallisuuteen (BZgA, 2015; Greydanus & Pratt,

2016). Luokanopettajat kokivat koulun tarjoaman seksuaalikasvatuksen turvaavan oppilaan oikeutta saada tieteeseen perustuvaa laadukasta tietoa seksuaalisuuden aiheista. Nämä opettajien kokemukset ovat yhtäläisiä WHO:n (2010) asettamien viralliseen seksuaalikasvatukseen liittyvien standardien kanssa. Haastateltavat ajattelivat, että koulussa tarjottavan tiedon tullee olla mahdollisimman monipuolista ja faktapohjaista, mutta kuitenkin puolueetonta. Haastateltavat kokivat, että tällainen tieto turvaa oppilaiden oikeutta tiedon saantiin.

Seksuaalikasvatuksen merkityksellisyys nousi haastatteluissa esiin myös tunnekasvatuksen näkökulmasta. Luokanopettajat kokivat, että seksuaalikasvatukseen liittyy omista ja toisten tunteista ja tarpeista oppiminen, sekä omien ja muiden rajojen kunnioittaminen. WHO:n (2010) mukaan tällainen toisten ihmisten tarpeiden ja rajojen kunnioittamisen oppiminen on yksi kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen seuraus. Tunteiden tunnistamisen, ilmaisun ja säätelyn harjoittelu on osa myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita ympäristöopin keskeisessä sisältöalueessa S1 Minä ihmisenä (POPS, 2014). Haastateltavilla oli näin ollen sekä kansainvälisiin standardeihin, että opetussuunnitelman määrittämiin sisältöihin sopivia näkemyksiä siitä, miten seksuaalikasvatus ja tunnekasvatus limittyvät yhteen. Tunteisiin liittyen myös seksuaalisuuteen ja sen aiheista puhumiseen liittyvää häpeää haluttiin vähentää empaattisella suhtautumisella. Haastatellut ajattelivat, että ennakoiva tieto voi vähentää tulevaisuuden häpeää ja hämmennystä.

Haastatellut luokanopettajat kertoivat näkemyksiään siitä, miten sosiaalinen media voi vaikuttaa seksuaalisuuden kehittymiseen ja toisaalta toimia yhtenä hyvänä tiedonlähteenä lapsen ja nuoren elämässä. Medialukutaidon opettaminen nähtiin tärkeänä osana sitä, että oppilaat osaavat tunnistaa hyvän tiedon väärästä ja mahdollisesti jopa haitallisesta tiedosta. Virheellisen tiedon ennakointi ja oikaiseminen ovat WHO:n (2014) mukaan osa nykyaikaisen seksuaalikasvatuksen päämääriä. Tämän tiedon valossa media- ja seksuaalikasvatusta voitaisiin käsitellä jossain määrin myös rinnakkain. Haastateltavat ajattelivat oppilaiden kuitenkin olevan nykyisin valveutuneita ja kykenevän pääosin tunnistamaan paikkansapitävä tieto sosiaalisessa mediassa. Sosiaalisen median käytön vaikutuksista lasten seksuaalisuuteen haastateltavilla oli yhtäältä varovaista huolestuneisuutta siellä olevan väärän tiedon ja

medialukutaidon vaihtelevuuden vuoksi, mutta toisaalta he luottivat siihen, että lapset pääosin osaavat etsiä tietoa ja erottaa oikean tiedon virheellisestä. Haastateltujen luokanopettajien näkemysten kanssa on linjassa se, että myös jotkin terveydenhuollon ammattilaiset ovat huolissaan siitä, osaavatko nuoret erottaa hyvän ja luotettavan tiedon harhaanjohtavasta tiedosta, vaikka onkin näyttöä siitä, että nuoret yleisesti osaavat etsiä luotettavaa tietoa seksuaalisuudesta (Ragonese ym., 2017).

Haastateltavien kokemusten mukaan oppilaat ovat hyväksyviä ihmisten erilaisuudelle, ja heillä on paljon tietoa esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Tiedon ja ymmärryksen lisääminen sukupuolen moninaisuudesta sekä sukupuolten tasa-arvo on osa myös perusopetuksen opetussuunnitelmaa (POPS, 2014), joten on ymmärrettävää, että haastatellut opettajat eivät yleisesti arkaile laajasti puhumista erilaisista oppilaita kiinnostavista aiheista, minkä lisäksi usein oppilailla on niistä jo valmiiksi tietoa. Haastatellut pitivät oleellisena asiana sitä, että tarjottu tieto on kerrottu oppilaille ikätasoisesti ja ymmärrettävässä muodossa, tarvittaessa kahden kesken oppilaan kanssa. Juuri tällainen tiedon sopeuttaminen oppilaan ikätasoon ja kehitysvaiheeseen ovat merkittävä osa kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. (Ketting ym., 2021)

Seksuaalikasvatus nähtiin paljon laajempänä asiana, kuin vain yksittäisille ympäristöopin tunneille ajoittuvana ihmisen biologiaa käsittelevänä jaksena. Tämä haastateltujen luokanopettajien näkemys vastaa hyvin sitä, miten seksuaalisuus nähdään laajana ja kokonaisvaltaisena osana ihmisen elämää (Halonen & Sassi, 2020). Haastateltavat kokivat, että seksuaalikasvatus ylittää oppiainerajoja ja siihen liittyviä teemoja käsitellään paljon luonnollisena osana koulun arkea muutenkin kuin vain osana oppitunteja. Seksuaalikasvatuksen koettiin olevan osa esimerkiksi erilaisia kasvatustilanteita, joita tulee eteen koulupäivän aikana ja näissä tilanteissa pidettiin tärkeänä sitä, että oppilas kohdataan keskustelun kautta ja hänelle tarjotaan tietoa. Haastatellut luokanopettajat näkivät seksuaalisuuden kehityksen puolestaan koko elämän läpäisevänä asiana, joka on yhtäläinen sen kanssa, mitä myös Greydanus ja Pratt (2016) ovat esittäneet. Seksuaalisuuden jatkuvuus olikin yksi syy sille, miksi seksuaalikasvatusta pidettiin haastatteluissa tärkeänä osana alakoulun opetussisältöjä, mutta sen lisäksi seksuaalikasvatuksen teemojen käsittelyn

aloittaminen nähtiin tarpeelliseksi jo varhaiskasvatuksessa. Jo pienet ja alakouluikäiset lapset voivat oppia esimerkiksi kehon osista ja koskettamiseen liittyvistä säännöistä (Cacciatore, 2019).

6.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyyteen on pyritty huomioimaan tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkimusaineisto kerättiin haastatteleamalla vapaaehtoisia luokanopettajia, minkä vuoksi tutkimusta tehdessä oli tärkeää huomioida erilaisia henkilötietoihin liittyviä seikkoja. Haastatteluja suunniteltaessa rajattiin tarkasti, millaiset taustatiedot ovat tutkimuksen kannalta oleellisia ja mitä tietoja voidaan jättää kysymättä. Myös tutkimuksen kirjallisessa osuudessa on huomioitu se, miten haastateltavista esitetään sellaista tietoa, joka voisi olla suoraan yhdistettävissä heidän henkilöllisyyteensä. Näillä rajauksilla on pyritty suojaamaan haastateltavien henkilöllisyyttä tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkimuksen teemat voivat olla joillekin arkoja, minkä vuoksi haastattelutilanteissa on oltu mahdollisimman hienotunteisia eri aihealueita käsiteltäessä ja haastattelut ovat edenneet haastateltavien ehdoilla.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaan kaikkien osapuolien kanssa sovittiin aineiston käyttöoikeuksista, käsittelystä ja säilyttämisestä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2023). Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä on käytetty haastattelua, mikä edellyttää sitä, että haastateltavilla on ollut tiedossa, miten kerätyn aineiston säilytyksen turvallisuudesta on huolehdittu ja kuinka kauan kerättyä aineistoa säilytetään. Haastateltaville henkilöille on avoimesti kerrottu siitä, mitä tutkitaan, miten tutkimus etenee ja millaisia oikeuksia heillä on kerättyyn aineistoon liittyen. Ennen aineiston keruuta, haastateltavia informoitiin siitä, että heillä on koska tahansa mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Lisäksi heille kerrottiin, mihin he voivat olla yhteyksissä, mikäli herää epäilyksiä siitä, että heidän tietojansa ei käsitellä vaadittavalla tavalla.

Edellä mainituista seikoista on tutkimusta tehdessä huolehdittu lähettämällä jokaiselle tutkimusta varten haastatellulle tietosuojailmoitus ennen haastatteluaikaa. Tästä tietosuojailmoituksesta on käynyt ilmi, missä tarkoituksessa haastatellun antamia tietoja käsitellään ja mitä aihetta tutkimus

koskee. Lisäksi tietosuojailmoituksessa on kerrottu tutkimukseen osallistumisen perustuvan vapaaehtoisuuteen ja siinä on ohjeistettu, millaisia oikeuksia haastateltavalla on tutkimusta varten kerätyn rekisterin tietoihin liittyen. Tietosuojailmoituksessa haastateltavia informoitiin siitä, millaisia tietoja heiltä tullaan keräämään ja kerrottiin, miten kerättyjä tietoja käsitellään tutkimuksen aikana ja sen valmistumisen jälkeen. Tällä tietosuojailmoituksella on pyritty varmistamaan, että kaikki tutkimukseen osallistuvat ovat saaneet riittävästi tietoa tutkimukseen liittyvistä mahdollisista riskeistä. Lisäksi haastateltavilta kysyttiin sekä haastattelujen alussa että niiden lopussa onko heillä jotain kysyttävää tutkimukseen liittyen. Heille myös kerrottiin suullisesti siitä, miten haastattelutietoja tullaan käsittelemään haastattelun jälkeen.

Tutkimushaastattelujen aikana kysymysten muotoilu pyrittiin pitämään mahdollisimman johdonmukaisena eri haastattelujen välillä, jotta haastattelutilanteet olisivat suhteellisen yhteneviä, eikä kysymyksen muotoilu ohjaisi haastateltavaa vastaamaan tietyllä tavalla. Haastattelutilanteen sujumuuden vuoksi kuitenkin haastatteluissa on voitu tarkentaa joitain kysymyksiä tai tukea niihin vastaamista esimerkin avulla. Tämä on voinut osaltaan ohjata yksittäisen haastateltavan vastausta johonkin suuntaan. Lisäksi joitain haastateltavien vastauksia on tarkennettu lisäkysymyksillä, mikä on myös voinut vaikuttaa haastateltavan vastaukseen.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava, että haastattelujoukko on ollut suhteellisen pieni. Tutkimuksen tulokset voisivat olla eriäviä, mikäli otanta olisi ollut suurempi. Toisaalta laadullinen tutkimus ei tähtääkään tulosten yleistettävyyteen (Eskola & Suoranta, 1998), joten haastattelujoukon pieni koko ei ole itsessään ongelmallinen, vaan tutkimus kuvaa juuri näiden haastateltujen luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia. On huomioitava, että tutkimuksen aihe on voinut vaikuttaa siihen, että vapaaehtoiset haastateltavat ovat erityisen kiinnostuneita seksuaalikasvatuksen teemoista tai he kokevat omien tietojensa aiheesta olevan hyvällä tasolla. Tämän tutkimuksen tulokset voisivat olla erilaiset, mikäli haastateltavat eivät kokisi seksuaalikasvatusta merkitykselliseksi tai luontevaksi osaksi opetusta. Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa on otettava huomioon myös tutkijan omat näkemykset, jotka ovat osaltaan voineet ohjata sitä, miten tutkimushaastattelu on rakentunut ja haastattelukysymykset muotoutuneet, millaisia asioita

tutkimusaineistoa analysoidessa on otettu huomioon ja miten haastateltujen vastauksia on tulkittu.

6.3 Jatkotutkimusehdotukset

Kuten todettu, tämän tutkimuksen haastattelujoukko on suhteellisen pieni. Suuremman kokoluokan tutkimus aiheesta voisi tarjota erilaista tietoa tai laajemmin erilaisia näkemyksiä. Haastattelu tutkimusmenetelmänä on myös voinut jättää tutkimuksen ulkopuolelle ne, joille seksuaalikasvatuksen teemoista puhuminen on haastavaa tai jollain tavalla tabu. Kyselytutkimuksella kerätty aineisto voisi kannustaa vastaajiksi myös sellaisia luokanopettajia, joille seksuaalikasvatus tuntuu aiheena vieraalta tai aralta. Kyselytutkimuksen etuna voi jotkut vastaajat pitää sitä, ettei heidän henkilöllisyytensä selviä tutkimuksen tekijälle missään vaiheessa tutkimusta, toisin kuin haastatteluun pohjautuvissa tutkimuksissa.

Luokanopettajien kokemukset seksuaalikasvatuksen opettamisesta voivat erota paljonkin siitä, miten aineenopettajat asian kokevat. Aineenopettajilla eivät seksuaalikasvatuksen teemat ole oppiaineen sisällöissä biologiaa ja terveystietoa lukuun ottamatta. Tämä ei kuitenkaan poista oppitunneista ja niiden ulkopuolelta sellaisia kasvatuksellisia tilanteita, joissa seksuaalikasvatuksen teemat voivat olla oleellisessa asemassa. Toisaalta voisi olla hedelmällistä tutkia myös sitä, miten esimerkiksi terveystiedon aineenopettajien ja luokanopettajien näkemykset ja kokemukset eroavat toisistaan. Lisäksi tutkimuksen kohteena voisi olla eksklusiivisesti niitä, joilla on sekä luokanopettajan että terveystiedon aineenopettajan pätevyys. Opettajien näkemysten ja kokemusten sijaan tutkimuksen kohteena voisivat olla myös esimerkiksi opettajien tietämys tarkasti määritellyistä sisältöalueista.

6.4 Lopuksi

Tutkimuksessa haastatelluilla luokanopettajilla oli monipuolisia näkemyksiä siitä, millaisia huomioitavia asioita seksuaalikasvatuksen opettaminen alakoulussa pitää sisällään. Haastatellut kokivat seksuaalikasvatuksen opettamisen tärkeänä ja heidän omat tuntemuksensa sen teemoihin liittyen vaihtelivat neutraalista

positiiviseen ja jopa innostuneeseen. Opettajan roolia seksuaalikasvattajana pidettiin merkittävänä, sillä se mahdollistaa kaikille oppilaille puolueettoman ja tieteelliseen näyttöön perustuvan tiedon saamisen. Opettaja nähtiin luotettavana ja turvallisena aikuisena alakouluikäisen lapsen elämässä. Haastateltujen luokanopettajien erilaiset kokemukset ja näkemykset olivat lähtökohtaisesti hyvin linjassa tutkimustiedon, opetussuunnitelman ja kansainvälisten sopimusten kanssa.

LÄHTEET

- Bildjuschkin, K. (toim.) (2015). Seksuaalikasvatuksen tueksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Brusila, P. (2020). Kulttuuriset, uskonnolliset ja sosiaaliset tekijät seksuaalisessa kehityksessä. Teoksessa P. Brusila, K. Kero, J. Piha & M. Räsänen (toim.), *Seksuaalilääketiede* (s. 91–102). Duodecim.
- BZgA. European Expert Group on Sexuality Education. (2015). Sexuality education – what is it? *Sex Education*, 16(4), 427–431.
- Cacciatore, R., Ingman-Friberg, S., Apter, D., Sajaniemi, N. & Kaltiala, R. (2020). An alternative term to make comprehensive sexuality education more acceptable in childhood. *South African Journal of Childhood Education* 10(1), a857. <https://doi.org/10.4102/sajce.v10i1.857>
- Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. (2019). Rakkaus, ilo ja rohkeus – Seksuaalisuuden portaat. Minerva.
- Cacciatore, R., Porras, K. & Kallind, M. (2019). Turvallinen kehotunne- ja seksuaalikasvatus. Teoksessa U. Korpilahti, H. Kettunen, E. Nuotio, S. Jokela, VM. Nummi & P. Lillsunde (toim.), *Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025*, 340–363. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino.
- European network of ombudspersons for children (ENOC). (2017). Position Statement on a “Comprehensive Relationship and Sexuality Education: The right of children to be informed”. <http://enoc.eu/wpcontent/uploads/2017/10/ENOC-position-statement-on-CRSE.pdf>
- Greydanus, D.E. & Pratt, H.D. (2016). Human sexuality. *International Journal of Child and Adolescent Health*, 9(3), 291–312.

- Halonen, M. & Sassi, P. (2020). Psykoseksuaalinen kehitys lapsuus- ja nuoruusiässä. Teoksessa P. Brusila, K. Kero, J. Piha & M. Räsänen (toim.), *Seksuaalilääketiede* (s. 91–102). Duodecim.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2022). Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.
- Honkasalo, V. (2018). Culture and sexuality in Finnish health education textbooks. *Sex Education 18* (5): 541–554.
- Ketting, E., Brockschmidt, L. & Ivanova, O. (2021). Investigating the ‘C’ in CSE: implementation and effectiveness of comprehensive sexuality education in the WHO European region. *Sex education, 21*(2), 133–147.
- Kihlström, M. (2020). Oikeilla nimillä – Seksuaalikasvatusopas aikuisille. Kosmos.
- Kupiainen, R., Suoninen, A., Kotilainen, S. & Nikunen, K. (2012). Finland. Julkaisussa L. Haddon, S. Livingstone & EU Kids Online Network (toim.). *EU Kids Online: National Perspectives* (21–22). LSE.
- Lehtonen, J., Puutio, E., Pihkala, S. & Huuki, T. (2024). Navigating with pre-teenage children for sexuality education. *Sex Education 24* (5): 602–616.
- Maailman terveysjärjestö WHO. (2010). Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa – Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA. (2014). Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa – Toteuttamisohjeet. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Nielsen, S., Paasonen, S. & Spisak, S. (2015). ‘Pervy role-play and such’: girls’ experiences of sexual messaging online. *Sex Education, 15*(5), 472–485. <https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1048852>
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet [POPS] (2014). Opetushallitus.
- Ragonese, M., Bowman, C. P. & Tolman, D. L. (2017). Sex education, youth, and advocacy: Sexual literacy, critical media, and intergenerational sex education(s). Teoksessa L. Allen & M.L. Rasmussen (toim.), *The palgrave handbook of sexuality education* (s. 217–242). Palgrave Macmillan.

- Robinson K.H. & Davies, C. (2017). Sexuality education in early childhood. Teoksessa L. Allen & M.L. Rasmussen (toim.), *The palgrave handbook of sexuality education* (s. 217–242). Palgrave Macmillan.
- Scott, R. H., Smith, C., Formby, E., Hadley, A., Hallgarten, L., Hoyle, A., Marston, C., McKee, A. & Tourountsis, D. (2020). What and how: doing good research with young people, digital intimacies, and relationships and sex education. *Sex Education*, 20(6), 675–691.
<https://doi.org/10.1080/14681811.2020.1732337>
- Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö WAS. (1999). Seksuaalioikeuksien julistus.
- Tenhunen, T. (2019). Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy. Teoksessa U. Korpilahti, H. Kettunen, E. Nuotio, S. Jokela, VM. Nummi & P. Lillsunde (toim.), *Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025*, 340–363. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. (2024a). Tartuntataudit Suomessa 2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. (2024b). Raskaudenkeskeytykset 2023: Uusi laki raskaudenkeskeytyksistä ei vaikuttanut merkittävästi keskeytysten määrään. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024060342461>, luettu 27.3.2025
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. (2023). Saatavissa <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/seksuaalisuus-puheeksi/seksuaalisuuden-ja-sukupuolen-sanasto>, luettu 14.10.2024
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. TENK.
- Vaaranen-Valkonen, N. & Laitinen, H.-L. (2019). Seksuaalinen häirintä, houkuttelu ja seksuaaliväkivalta digitaalisessa mediassa. Teoksessa U. Korpilahti, H. Kettunen, E. Nuotio, S. Jokela, VM. Nummi & P. Lillsunde (toim.), *Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan*

väkivallan ehkäisystä 2020–2025, 340–363. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27.

Väestöliitto. (N.d.). Saatavissa <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/>, luettu 14.10.2024

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko

- Taustatiedot: ikä ja sukupuoli, koulutus ja (arvioitu) valmistumisvuosi, mistä luokka-asteista kokemusta
- Millaisia ajatuksia seksuaalikasvatus ylipäättään herättää sinussa?
- Millaiseksi koet opettajan roolin seksuaalikasvattajana?
- Rajoittuuko seksuaalikasvatus tietyille oppitunneille vai ylittääkö se oppiainerajat?
- Käsitelläänkö esiin nousevat seksuaalisuutta koskevat asiat heti?
- Mitä haasteita seksuaalikasvatukseen liittyy?
- Miten koet, että ikätasoiset erot voidaan huomioida?
- Onko muuttuva maailma, esim. seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä puhuminen, aiheuttanut haasteita tai ristiriitaisuutta?
- Millaisia asioita seksuaalikasvatuksen opettamisessa pitää huomioida? Vaatiiko jotain erityisjärjestelyitä?
- Miten voi hillitä rauhattomuutta seksuaalikasvatusta opettaessa?
- Millaiset työskentelytavat tai opetusmenetelmät olet kokenut toimiviksi seksuaalikasvatuksen opettamisessa?
- Mitkä asiat näet tärkeinä seksuaalikasvatuksen opettamisessa?
- Näkyykö mahdollinen seksuaalisuuteen liittyvä häpeä jollain tavalla koulussa?
- Miten pyrit huomioimaan kotoa tulevat eriävät lähtökohdat seksuaalikasvatukseen?
- Näkyvätkö sosiaalisen median vaikutukset seksuaalisuuteen jollain tapaa koulussa?
- Missä asioissa koet onnistuneesi seksuaalikasvattajana?